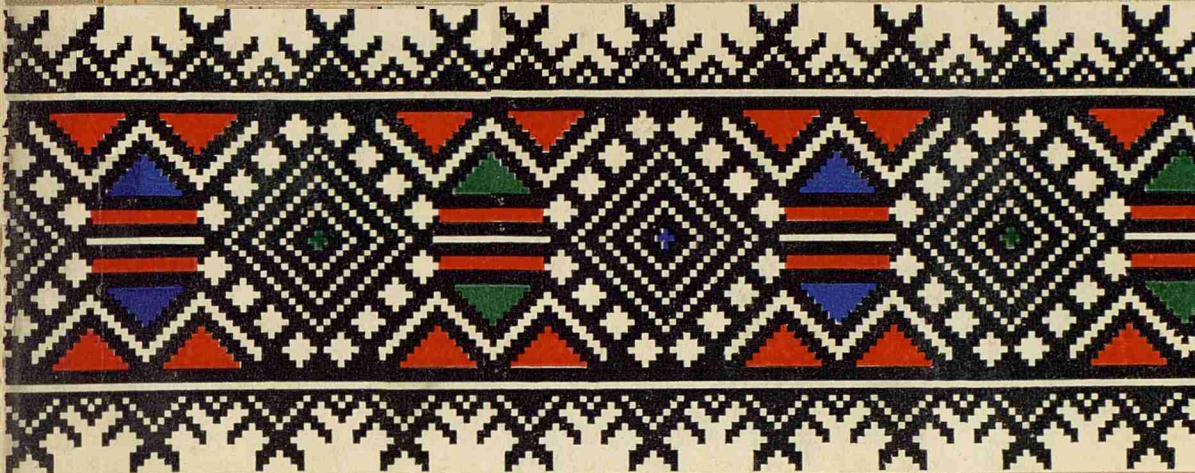

CAIETE DE ARTA POPULAR

PORTUL POPULAR
DIN
ZONA PERȘANILOR

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CAIETE DE ARTA POPULARA

CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR
DIN
ZONA PERȘANILOR

ȚARA OLTULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografii de Mircea Iuga
Coperta și desenele de Iuliana Dăncu

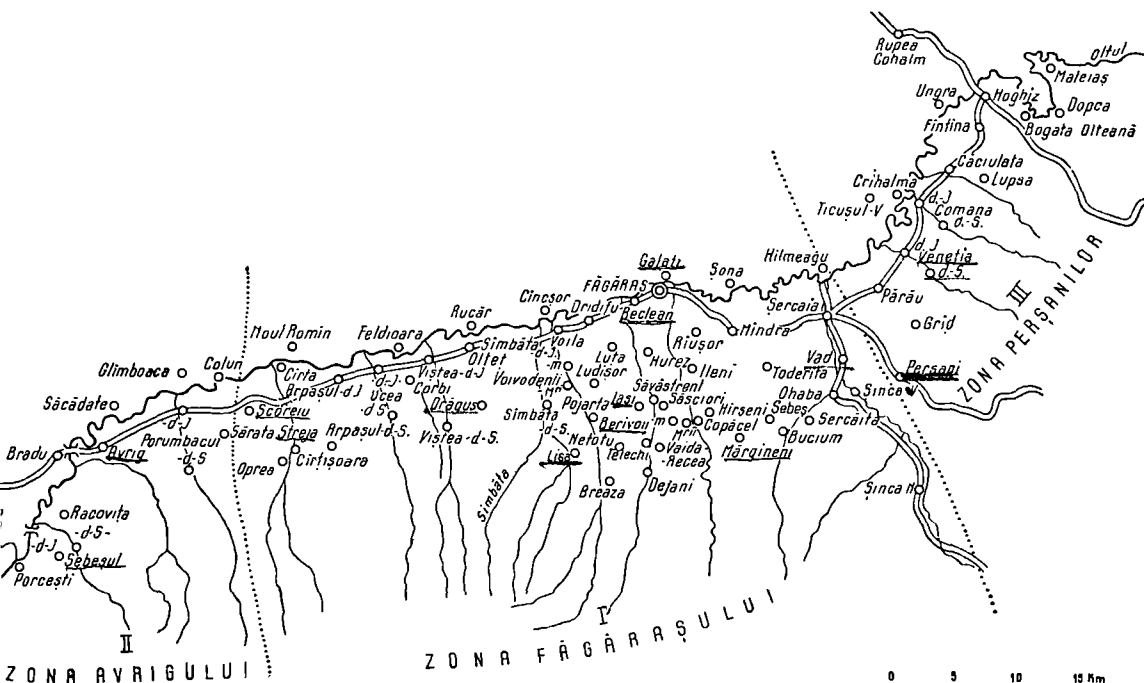
CAIETE DE ARTA POPULARA

CORNEL IRIMIE

PORTUL POPULAR
DIN
ZONA PERȘANILOR

ȚARA OLTULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

dată cu prezentarea celui de al treilea «Caiet de artă populară», despre portul din Țara Oltului, sînt necesare cîteva precizări.

În primul rînd, trebuie să spunem că numai o mică parte din datele referitoare la cele trei zone de port a putut intra în spațiul restrîns al celor trei volume. Aproape fiecare sat sau comună — din cele peste 70 cuprinse în Țara Oltului — ar fi putut duce la o lucrare de aceste dimensiuni. De aceea am căutat să redăm numai ceea ce ni s-a părut mai caracteristic. Dacă unele localități apar mai bine reprezentate, aceasta se datorește tocmai faptului că ele reflectă ceea ce e tipic și pentru altele din jurul lor. Așa este cazul cu Drăgușul, Avrigul, Mateiașul, Venețiile etc. Am urmărit să subliniem însă, într-o măsură destul de mare, diferențele și asemănările.

Nădăjduim că aceste lucrări vor constitui un început și o bază pentru alte studii viitoare, ele ajutînd atît la cunoașterea portului cu toate calitățile sale, cît și la cunoașterea vieții sociale și a transformărilor la care asistăm.

Se cuvine să arătăm tot aci că — din cauza spațiului limitat — nu am putut aminti numele tuturor celor care ne-au stat în ajutor, cu multă bunăvoință, pentru informații sau al acelor care ne-au dat un concurs direct în cercetare (prof. G. Rogozea de la Făgăraș, înv. Ioan Iosif de la Mateiaș, înv. Nicolae Popa de la Veneția de Jos, înv. Maria Neacșu din Bogata Olteană, înv. Maria Popa din Comăna de Jos și alții) cărora le mulțumim și pe această cale.

Apărînd după lucrarea noastră despre portul din zona Făgăraşului şi după cea referitoare la zona Avrigului, caietul de faţă va stăruia asupra portului din grupul de sate aşezat la extremitatea de est a Țării Oltului, port care este aproape necunoscut, plin de frumuseţi născute prin sinteza creatoare la care a ajuns în urma contactului cu portul românesc din alte zone, cu cel săsesc de pe Tîrnave şi cu cel maghiar din Secuime.

ȚARA OLTULUI ȘI ZONA PERȘANILOR

Dacă spre nord sau spre sud, prin limitele naturale atît de precis conturate de Olt şi de lanţul Carpaţilor, Țara Oltului — cu forma ei lunguiaţă — are graniţe precise şi din punct de vedere etnografic, către cele două capete ale ei, şi mai ales la răsărit, aceste limite sînt mai sinuoase şi mai greu de stabilit astăzi. Trei factori, pe lîngă cel de graniţă naturală, contribuie la determinarea zonei: în primul rînd trecutul istoric, apoi o serie de elemente ale culturii materiale, între care portul deţine un loc de frunte, şi conştiinţa poporului, a locuitorilor care se consideră «olteni», începînd de la Porceşti, pînă sus la Cuciulata, Lupşa şi chiar la Mateiaş, unde ne situăm însă în plină zonă de interferenţă a Țării Oltului cu Tîrnavele.

Mergînd de-a lungul Oltului şi fiind atent la înfăţişările diferite pe care le ia portul de la o zonă la alta, călătorul poate surprinde, azi încă, două caracteristici ale acestuia: una, aceea a unităţii şi a continuităţii de veacuri a structurii generale a îmbrăcămintei poporului român — cu atît mai puternică, cu cît mergi mai adînc spre trecut — şi alta, aceea a varietăţii de la un grup la altul de sate, îmbogăţită şi dezvoltată prin schimbările intervenite în condiţiile vieţii economico-sociale, cît şi datorită influenţei oraşului şi contactului cu alte naţionalităţi.

Legătura portului românesc cu trecutul poporului şi cu viaţa lui de toate zilele, în toate împrejurările, se proiectează pe dimensiunile acestor două coordonate, lucru vizibil mai ales în această regiune.

Centrul Țării Oltului este zona care a conservat mai puternic formele vechi, de parcă ne-am afla undeva la o rădăcină istorică aici, în apropierea Munţilor Făgăraş, unde şi satele s-au ghemuit unul într-altul, ferindu-se cît mai mult de urgiile istoriei şi formînd — tot de aici — o punte cu țara din sud, pe urmele descălecatului peste munţi şi ale legendelor sale.

Zona Avrigului, spre vestul Țării Oltului, a trecut cu timpul sub influența Sibiului, dezvoltându-se și aici sate mari, în portul cărora pecetea Săliștei este tot mai vizibilă. La Gura Oltului fiind, aproape de trecătoarea de la Turnu Roșu, oamenii au împrumutat unele elemente din căldura coloritului portului oltenesc și muntenesc, dar au și trimis la rîndul lor, în Țara Românească, un mesaj ardelenesc prin portul « ungurenilor » și prin alte influențe mai răzlețe.

Către răsărit, în zona Perșanilor, elementele străvechi din port sînt, la prima vedere, mai greu de descifrat decît în mijlocul Țării Oltului, dar ele au fost în bună parte aceleași. Elementele vechi, pe care sondejul arheo-etnografic le dă la iveală, ne duc spre legături mai îndepărtate, cu Pădurenii din regiunea Hunedoara, cu Țara Moșilor și chiar cu Bicazul și Moldova.

Într-o zi de vară, aproape că poți să străbați cu piciorul zona Perșanilor de la un capăt la altul și — tot mergînd — să-i măsoari cu ochii întinderea din Olt și pînă în culmea domoală și împădurită a munților Perșani. Sînt vreo 12 sate și comune în această zonă, ce se întinde din sus de la Racoșul ce rămîne în afara Oltului și pînă la Șercaia. Aceste sate și comune, apropiate una de alta și așezate mai mult către Olt și avînd hotar mare spre munte, ne apar în două grupuri.

În partea de sus se află Mateiașul, Dopca, Bogata Olteană, Hoghizul și Fîntîna, toate închise în bucla nord-vestică a Oltului și înconjurată într-un fel de căldare de înălțimile dealurilor și munților. Sîntem în « țara hireanului » cum îi spune poporul, căci în șesul de aici această plantă crește din abundență. Aceste localități au fost comune iobăgești ale feudailor din Racoș, Dopca și Hoghiz. Oamenilor li se mai spunea odinioară « pădureni » și, în același timp, « olteni ». De fapt, viața oamenilor de aici pendula cîndva între Oltul cu apele lui dătătoare de viață și verdeață și pădurile nesfîrșite, care se întindeau spre sud-est către Țara Bîrsei.

Celălalt grup de sate, format din Cuciulata, Lupșa, Comăna de Jos și de Sus, Veneția de Jos și de Sus, Grid, Părău și Perșani, se leagă direct de zona Făgărașului și poartă tot mai mult, cu cît venim spre vest, semnele acesteia.

În acest colț de țară — căruia îi spunem zona Perșanilor și care începe din locul unde Oltul se luptă ca un uriaș și taie munții Perșani — urmele omului se găsesc de milenii. Foștii iobagi ai grofului din Racoș au zeci de generații de înaintași, ce zac straturi peste straturi în « stoborul » bisericii din fiecare sat.

Dovezi și documente istorice despre trecutul oamenilor de aici sînt nenumărate; dar numai puține scrise pe pergament, cele mai multe fiind însemnate pe suprafața pămîntului, unde fiecare colț își are numele său — document: Măgura, un vîrf al munților Perșani, de pe care se vede hotarul întreg al celor cinci sate de «pădureni» spre apus și toată țara Bîrsei către răsărit; La Cetățea, un dîmb cu urme de ziduri vechi și groase de piatră (pare-se a fi o cetate dacică) în apropiere de trecătoarea de la Racoș, la vreo 200 m lîngă Olt. Piatra Șoimului, Vîrful Pădurii, Dealul Movilelor, Capul Runcului, Hărhamul Cuciulății, apoi cele două Măgurici și Bărcul de pe hotarul Bogății ș. a. sînt numiri populare străvechi ce se înșiră una lîngă alta, începînd cu locul zis La Durduieț, unde Oltul taie munții Perșani și apele durduie tare; de aceea poporul a botezat în chip onomatopeic locul unde stîncile amenință trecerea luntrilor. Nu numai în toponimie, dar și în memoria oamenilor găsim apoi urmele drumului roman ce mergea paralel cu Oltul și ale cărui pietre se dezgroapă mereu, în special la Fîntîna, unde a existat un castru și un mare pod construit de romani peste Olt.

Călătorind la vale, împreună cu Oltul, de la Cuciulata prin Comăna, Veneția și Părău, urmele istorice ies la iveală, vorbind despre viața și munca omului în trecut. O altă Măgură, înaltă și cu un platou de vreo 18 ha, ne întîmpină la Cuciulata, unde cu sute și cu mii de ani în urmă au fost desigur așezări omenești și de unde santinela putea cuprinde orizontul pînă departe în Țara Oltului, iar în cealaltă parte, spre ținutul Rupei. Tot aici, la Cuciulata, întîlnim Pleașa, Bărcul, Grușorul, Prislopul și Horățeaua, de unde spun bătrînii că se făceau strigările pentru satul împrăștiat pe coastele dealurilor. În Comăna de Sus, se află un alt loc zis Cetate, iarăși cu urme străvechi.

Dacă viața omenească a fost neînteruptă mii de ani pe aceste locuri, tot atît de adevărat este că așezările s-au mutat, satele adăpostindu-se la început sub poalele muntelui, la marginea pădurilor și coborînd apoi, roind parcă spre șesul mai mînos și mai îmbietor. De aceea, și aici, ca în tot restul Țării Oltului, avem sate îngemănate: Cuciulata cu Lupșa, Comăna de Sus și cea de Jos, Veneția de Sus și cea de Jos etc.

Ocupațiile și condițiile de viață au fost asemănătoare cu ale făgărașenilor. Spre deosebire de aceștia însă, oamenii din zona Perșanilor s-au ocupat, pe lîngă agricultură și creșterea vitelor, cu vîrăritul, mai ales la Cuciulata, Comăne și Veneții (la Veneția de Sus documentele menționează la 1789 vreo 30 cuptoare de var). Dintre vechile industrii și meșteșuguri țărănești, se cunosc din trecut numeroase mori de apă, pive, căldări

1. La scos cartofii

de rachiu etc. Meșteșugul lemnăritului a fost și el o îndeletnicire generală în satele de sus, de sub poalele munților.

Două aspecte ale vieții trecute se cuvin întâi de toate reținute, pentru a înțelege unele creații populare și în special unele elemente ale portului. În primul rând, legătura continuă — și în felurite moduri realizată — cu Țara Românească, fie datorită stăpînirilor domnești și boierești ale romînilor din Muntenia (de ex. la Cuciulata, care la 1661 era proprietatea boierului Drăghici Cantacuzino, fratele stolnicului Constantin Cantacuzino), fie ca urmare a incursiunilor acestora, din care amintim pe cele ale lui Vlad Tepeș și Mihai Viteazul. Emigrările masive peste munți ale iobagilor, care întemeiază chiar sate în Țara Românească (de ex. Comana în Vlașca sau Comanca în Vilcea și Romanai) apoi căraușile și negoțul (în secolele XVI și XVII se importau în Ardeal mari cantități de piei și chimicale, sau chiar vin; de ex. la 1766 în Perșani se consuma vin adus din Muntenia) asigură un contact permanent, care n-a fost indiferent nici pentru evoluția portului. Regimul feudal înăsprește măsurile de opresiune, împiedicînd

acest proces de relații. La 1648, nobilii secui protestează chiar în dieta transilvană că boierii Țării Oltului aduc iobagi secui la lucru, lipsindu-i astfel pe ei de brațe de muncă.

Documentele evului mediu vorbesc continuu despre suferințele iobagilor, peste capul cărora se adaugă mereu alte urgii, cum au fost și cele aduse de armatele habsburgice, cantonate timp de aproape 20 de ani în Țara Oltului, unde secătuiau populația.

Lucrările publicate de Ștefan Meteș, în special *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului* (1935), *Trecutul Țării Oltului* (1945) și *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului* (1930) sau de Augustin Bunea *Stăpînii Țării Oltului* (1910), pe lângă altele, sînt edificatoare pentru aceste stări, așa cum cartea lui Alex. Bărbat *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului* (1938) ilustrează dezvoltarea acestei regiuni în capitalism pînă către al doilea război mondial, fără ca acest autor să prezinte — din păcate — tocmai zona Perșanilor, pe care însă o consideră, pe bună dreptate, a fi parte integrantă din Țara Oltului, întinsă pînă la Mateiaș inclusiv.

Condițiile economico-sociale asemănătoare, mergînd uneori pînă la identitate pentru întreaga Țară a Oltului, cît și dezvoltarea lor, cu toate relațiile la care au dat naștere de-a lungul istoriei, explică într-o bună măsură structura unitară a portului popular românesc din Țara Oltului, împrumuturile și influențele sale, care — și aici în colțul Perșanilor — nu pot fi altfel înțelese.

Făgărașul, Rupea și Brașovul, din trei părți diferite, au introdus în zona aceasta elemente noi, care s-au suprapus sau au înlocuit o parte din vechiul port, contribuind la înfățișarea lui de astăzi.

PORTUL POPULAR DINTRE OLT ȘI MUNȚII PERȘANI

Referitor la situația portului din zona Perșanilor, vom afirma de la început că el are — mai mult decît în celelalte zone ale Țării Oltului — o situație dominantă față de celelalte genuri ale creației populare.

Dacă bătrînii vorbesc despre casele de lemn acoperite cu paie sau stuf, despre vatra liberă cu cujbă, acestea — de mai bine de o sută de ani — au fost înlocuite cu o arhitectură de influență săsească din căramidă, cu sobe de căhăli albastre, cu mobilier pictat și cu ceramică decora-

2. Satul Comăna de Sus

tivă lucrată de meșterii sași din Drăușeni. Interiorul țăranesc are însă și păstrează neîntrerupt o culoare proprie, etnică românească, datorită țesăturilor în vârgi, cele mai vechi cu albastru, roșu și negru, iar cele mai noi cu suprafețe mari, alese în motive de influență orășenească.

Sculptura în lemn se mai păstrează doar la troițe și pe vechile cruci, unde motivul stilizat al soarelui e predominant încă în unele cimitire, cum ar fi cel de la Mateiaș, vorbindu-ne despre un meșteșug cu adevărat artistic și aflat de multă vreme pe cale de dispariție în aceste sate. Lemnul, în afară de utilizarea lui pentru construcții și foc, se prelucreează de către « băieși » în marile lor așezări ce formează adevărate sate, la Cuciulata, Comăna de Sus și Bogata.

Între meșteșugurile artistice, cel al cojocăritului este singurul care merită să fie menționat și care a jucat un rol direct în evoluția portului, așa cum piuăritul de la Comăna de Sus, unde găsim și acum o instalație cu două ciocane de tipul celor de la Berivoi de lângă Făgăraș, și-a

avut rolul lui în arta textilelor de casă. Straiele, săricile și pânura de cioareci au fost produse în cantități impresionante pentru nevoile celor 12 localități.

Din cauza diferențelor esențiale vom trata portul din această zonă în două grupe: acela al « pădurenilor » și acela al « oltenilor ».

1. *Portul « pădurenilor »*

Portul românesc din cele cinci sate (Mateiaș, Dopca, Bogata Olteană, Hoghiz și Fintîna) poate fi considerat propriu-zis portul Perșanilor, el reprezentînd astăzi cu totul altceva decît o variantă a portului românesc din Țara Oltului, a cărui mlădiță poate să fie, dar care a rodit frumuseți cu totul noi, datorită și influenței portului din Paloș și din alte sate de pe Tîrnave. El are incontestabil calități proprii, care-i dau o situație de sine stătătoare; însă mai ales este un port de o unitate rar întîlnită și păstrat pînă în zilele noastre în toate împrejurările vieții, de la copiii mici pînă la bătrîni.

În general, portul acestor pădureni este bogat în accente cromatice, coloritul său viu fiind caracteristic atît la bărbați cît și la femei. Pălăriile cu boruri late, cîrpa neagră — ca de cowboy — purtată de toată lumea și în toate împrejurările la gît și trecută printr-un inel în față, apoi cioarecii albi pe care se află o broderie colorată — ca nicăieri în altă parte — șerparul lat și, la tineret, peste acesta cureaua cu ținte galbene, iar pe deasupra clicinul mai mult aruncat pe umeri, toate formează un ansamblu degajat și vioi, parcă potrivit cu firea oamenilor de aici.

Indiferent de vîrstă, portul bărbătesc cuprinde în structura lui aceleași piese esențiale: pălărie sau căciulă cu primblă (numită aici încă de mult și șapcă) sau mai nou de formă conică, cămașa albă cu mîneci largi din cînepă în trecut la toată lumea (acum numai la bătrîni) sau cu manșete zise « bențe », șerpar și curea cu bumbi, cioareci albi, cizme sau bocanci, cîrpă la gît, bundă (așa se cheamă pieptarul aici), clicin și zeche de miț pentru iarnă.

La femei și fete, chiar și la fetițele cele mai mici, reții de la început felul deosebit și grija cu care este aranjat părul, parcă anume pentru a pune în evidență pieptănătura; apoi ile cu mîneci largi și fodor mari, crătînțele de un roșu înflăcărat și șorțurile negre cu accente colorate prin aplicuri în față. Poalele, ca și crătînțele și șorțurile, sînt bine proporționate ca lungime, dînd o siluetă înaltă și zveltă, plină de naturalețe.

3. Casă de tip vechi, din lemn, de la Cuciulata

Numai cizmele din piele de capră și cu burduf, purtate totdeauna sărbătoare, dau picioarelor o greutate asemănătoare celeia pe care o sugerează și manșetele, late de circa 20 cm, de la cioarecii bărbătești. Picioarele par astfel înfipte puternic în pământ.

Portul femeiesc excelează în broderia iilor, cu motive variate, realizate adesea în tehnici vechi (cusătură pe muchie, pe dos etc.) în culori aprinse. Poalele, fusta albă, crătințele și șurțele, încinse cu bete sau cu curele brodate cu mărgel, apoi la fete, podoabele capului, iar la neveste vălitoarea sau brobodelnicul, pieptarele și clicinele, la care adăugăm ghețele ori cizmele, sînt piesele principale ale acestui costum.

Piese de podoabă, multicolore și mai numeroase aici față de zona Făgărașului, sînt purtate după reguli bine stabilite. Ele dau costumului de sărbătoare o notă în plus, de veselie și de gingășie.

Fiecare vîrstă și fiecare împrejurare a vieții își are portul său, stabilit de canoane tradiționale, care reflectă și relațiile dintre oameni.

Toate aceste diferențe însă, marcate mai ales prin accentele ornamentale, sînt dominate de o notă unitară care izvorăște din însăși structura portului. Obiceiurile legate de viața omului (în special nunta) sau cele de peste an (la sărbătorile de iarnă sau cele de tradiție mai adîncă în legătură cu venirea primăverii) aduc pe scena vieții satului piese de costum speciale sau detalii ale acestora cu caracter ceremonial.

Urmărind portul « pădurenilor » la bărbați și la femei, pe scara vîrstelor, constatăm două lucruri de ordin general. În primul rînd, faptul că bogăția lui ornamentală și cromatică crește o dată cu vîrsta, culminînd cu portul mirilor, pentru ca să scadă apoi, pînă la dispariția aproape totală a ornamentelor, ajungînd la un colorit sobru la bătrîni, unde culorile de bază rămîn mai ales cele ale materialelor (bumbacul, lîna, cînepa, pănura cioarecilor etc.). În al doilea rînd, elementele cele mai vechi ale portului sînt conservate și scoase la iveală de către tineret la toate manifestările tradiționale (de ex. ceata feciorilor la colindat poartă bubou alb).

Descrierea acestui port, pînă în anumite detalii, este necesară, căci numai astfel pot fi prețuite migala și gustul pe care femeile de aici le manifestă în realizarea lui. În el răzbat și se afirmă însușirile naturale ale oamenilor de aici, care l-au creat și care-l poartă.

Costumul popular, în forma în care e păstrat și cultivat mai ales la Mateiaș, începe încă din leagăn. Aici putem vorbi într-adevăr despre un costum propriu al copiilor mici. Băieții poartă « căițe » în cinci « table », din satin negru, ornamentate cu mult dichis. Astfel, în creștet unde se întîlnesc tablele, se coase un ciucur format din șase bucățele de bertie (panglică) din lînă, lungi de 4 cm fiecare, destrămate la capete și cusute două cîte două în cruciș, în formă de roză, încît se văd capetele tuturor (dedesubt verde, apoi roșu și la urmă albastru). Efectul pe care îl avem este acela al unei flori cu petale multicolore. Căciulița e tivită pe margine cu bertie neagră, peste care se aplică un șnur roșu subțire și se cos puișori micuți, tot cu roșu (mai ales motivul numit « firul cu paiul »). Pe lîngă tiv, se mai coase o umbreajă neagră cu fir roșu ondulant și cu stelute roșii și verzi. În dreptul frunții, la mijloc, se prinde un nasture alb, cusut cu fire roșii, verzi și albastre.

Migala și grija pentru detalii, aplicate la o singură piesă de port, se explică din punct de vedere social-artistic, prin faptul că ea este expusă vederii, în special cînd copilul e scos în lume, toate acestea constituind un prilej de afirmare și de mîndrie.

Băieții mici poartă cămășuțe cu bențe și cu guler simplu, ca la vechile cămăși ale bătrînilor, gulerul fiind brodat de mîină cu un motiv tipic zis « lăncețul de șase ».

Pînă la patru ani, peste cămășuță, băieții îmbracă o rochiță, de croi identic cu cel al fetițelor, de obicei din culoare albăstrie și cu flori imprimate. În picioare li se pun opincuțe, făcute din partea moale a carîmbilor de cizme. De la patru ani în sus, ei poartă izmene crăpate. În trecut nu purtau rochie, ci o cămășuță lungă. De la șase ani în sus, și mai ales cînd mergeau la școală, copiii purtau cioarecuți albi de lînă, clicinel alb, căciulă cu un ciucur zis « bobocelul roșu », iar în picioare opinci din piele argăsită. Copiii celor mai înstăriți purtau iarna și zeichiță. Aspectul general era acela al unor păpuși, adevărate miniaturi ale oame-nilor vîrstnici.

Portul copiilor prezintă astăzi, tocmai în perioada școlarității, cele mai multe elemente de influență orășenească, contrastînd cu portul celorlalte vîrste — de la 14 ani în sus — unde nu întîlnim decît costumul național, atît în zilele de lucru cît și sărbătoarea.

Portul bărbaților și al feciorilor este foarte asemănător, diferențele constînd mai ales în ornamente. Toți poartă iarna, pe cap, același fel de căciulă numită șapcă, bărbații însă — nu demult — poartă numai căciulă țuguiată. La șapca feciorilor (« șapca » aceasta are fundul turtit și marginea răsfrîntă jur împrejur) pe locul lăsat liber de primblă (marginea răsfrîntă) se aplică un strîmbuleț verde așezat în diagonală, ale cărui capete atîrnă în jos. Între acești strîmbuleți se prinde un nasture, cusut cu mătase roșie și albastră, în formă de cruce. Totdeauna strîmbulețul se poartă în dreptul urechii drepte. Feciorii tineri mai pun la căciulă, în față, o broșă colorată, în timp ce acei care au trecut de 18 ani poartă în zilele de sărbătoare vrîste de flori artificiale (mai ales garoafe), primite de la drăguțe și prinse pe partea ochiului drept. Prin ornamentele ce i se aplică, șapca constituie și un obiect de podoabă a capului.

Vara se poartă de către toți feciorii și bărbații o pălărie de formă specială, cu calota rotundă și pereții largi, de circa 8 cm, care se ridică în sus dîndu-li-se o formă puțin alungită, cu aspect destul de elegant. Pălăria feciorilor este și ea ornată cu bertie neagră cu flori roșii, albe și verzi, țesute în cîmpul ei. Peste panglică se pun două șnururi împletite în mai

multe culori (roșu, verde, galben, albastru și alb), iar între șnururi un fir metalic galben. Deasupra acestora urmează un colțișor îngust, negru cu puncte verzi. În față atîrnă doi ciucuri colorați. Și la pălărie, feciorii poartă în zilele de sărbătoare vrîste, de flori naturale de data aceasta, de preferință mușcate.

Cămășile albe ale feciorilor au tot mai rar mîneca largă, în locul lor apărînd cămășile zise cu « bențe » (adică pumnași ori manșete). Cămășile tinerilor au poalele încrețite mărunț, iar tivul de jos cu colțișori croșetați cu galben sau ajurat. Mînecele se prind de stan în dreptul umerilor, cu cheiță împletită. Gura cămășii e tivită și brodată jur împrejur cu pui cusuți pe față. În jurul gîtului se poartă cîrpa de gît, făcută dintr-o jumătate de basma înflorată, tăiată în diagonală și tivită. La fiecare din cele două capete, ce se trec în față printr-un inel sau chiar prin verighetă la bărbații căsătoriți, cîrpa are cîte trei sau cinci ciucuri de lînică colorată. Cîrpa de gît se poartă cam de prin anul 1900, adică din epoca în care bărbații au început să-și tundă chica.

Cioarecii albi, din pănură, sînt specifici zonei, datorită unor detalii de croi și de ornamente. Astfel, clinul se ascute în jos la Bogata și Fîntîna, în timp ce la Mateiaș poartă numele de petecuț, fiind la fel de lat jos ca și sus. Se pare că aceasta e forma cea mai veche aici. Celălalt clin, în unghi, este specific portului « țîțanilor » — așa cum sînt numiți oamenii de peste Olt, către Rupea. Dacă și în restul Țării Oltului, cioarecii aveau o manșetă întoarsă pînă la 8 cm și tivită cu negru sau cu colți aplicați, aici întîlnim pe lîngă acest ornament, în plus, o cusătură sub formă de broderie ce încheie petecul sau clinul în partea de sus, anume cusătura cu pui lați, pînă la 3 cm la feciori, și mai îngustă la bărbați. Manșeta foarte lată a cioarecilor de aici e comună tuturor satelor și are peste 20 cm, folosindu-se chiar ca un tureac de cizmă în care se țin banii, tabachera și briceagul. Manșeta se numește chiar « pe cioarec », indicînd astfel oarecum și funcția. Se înțelege că cioarecii pentru cizme se croiesc mai strîmți și nu se răsfrîng, deci nu au manșetă.

Șerparul lat, din piele cu motive presate, se încinge peste cămașa care se poartă peste cioareci. Feciorii poartă peste șerpar cureaua cu bumbi, lată de 4 cm și foarte lungă, încît se încinge de două ori și mai rămîne o parte care atîrnă lungă de vreo 35 cm. Cureaua aceasta — zisă « cu bumbi » — e ornamentată cu nasturi mari de alamă (18 cm diametru), așezați pe trei rînduri și dispuși ca solzii de pește pe lungimea cît încinge o dată mijlocul, apoi, în continuare, e împodobită cu alți năsturei, mari și mici, dispuși în formă de cruce.

I. Femeie tânără din Mateiaș

4. La lucru, în satul Fintina

Iarna, uneori și vara chiar, în genere sărbătoarea, peste cămașă se poartă pieptarul numit bunda înfundată ce se lucrează de către cojocarii sași din Rupea. Pieptarele acestea se poartă însă tot mai rar, ele fiind totuși nelipsite din fiecare casă și îmbrăcate în mod obligatoriu la nunți și sărbători mari.

Clicinul este un fel de haină scurtă cu mîneci, dar fără guler, lucrată din pănură neagră sau cafenie, cu croi drept și cu un buzunar tăiat în partea dreaptă, la gura căruia la feciori se cos pui viu colorați. Adesea clicinul se poartă peste umeri.

Se poate afirma că portul feciorilor și bărbaților avea în trecut, chiar în secolul al XIX-lea, mai multă simplitate. Cămășile se lucrau din pînză de cînepă, iar în picioare se purtau opinci peste obielele albe de pănură, ale căror margini se împodobeau cu cusături. Forma și dimensiunile lor erau apropiate de cele ale manșetelor înalte de la cioarecii de astăzi. Clicinul era totdeauna alb, și nu se purta cîrpa la gît, iar bunda — adică pieptarul — a fost mult timp asemănătoare cu cea a femeilor bătrîne de astăzi, fiind crăpată în față. Tot în trecut, la cureaua cu bumbi se adăuga o teacă pentru cuțit și furculiță, piese aproape nedespărțite din portul țăranului român din sudul Transilvaniei în feudalism, așa cum ne confirmă stampele și manuscrisele epocii (în special mss. Leonhard din colecția Muzeului Brukenthal). Opincile, după cum reiese din cele mai vechi fotografii, au fost înlocuite, de pe la 1880, mai întîi la miri, cu călțuni și apoi cu « cizme de Cohalm » cu carîmbul înalt și moale. Introducerea cizmelor ca piesă de port pentru întreaga populație, atît la bărbați cît și la femei, coincide cu desființarea breslelor și cu mai multă libertate în purtatul anumitor piese.

Specifică întregii Țări a Oltului, dar purtată acum numai de către feciori și numai cît timp fac parte din ceata de colindători de la Crăciun, este sarica albă sau buboul — cum i se spune la Mateiaș — și care și aici, în trecut, a cunoscut o răspîndire și o întrebuințare generală, ca haină călduroasă pentru drum lung, iarna.

Din cele arătate, se poate vedea că deosebirile dintre portul bărbătesc și cel fecioresc sînt minime, referindu-se doar la ornamentare și la cîteva piese accesorii. Astfel clicinele bărbaților n-au buzunar brodat, iar în ultimul timp încep a se purta clicine cu guler, lucrate de croitori și căptușite cu blană. Șerparul se înlocuiește și el cu o curea mai îngustă.

Îmbrăcămîntea bătrînilor, în general, este mai sobră, datorită lipsei de ornamente cît și culorilor naturale — maronii și seine — a materialelor din care sînt făcute piesele. Bătrîinii purtau părul « în chică », cu cărare pe

creștet și retezat pe frunte, îl împleteau în părți și-l legau în nod cu o curelușă la cap. Cam o dată cu ultimul război mondial dispărea chica bătrânească (ultimul care a purtat părul în chică la Mateiaș a fost Vătavu Zaharie, mort în 1943). Bătrînii poartă iarna căciulă, cămăși cu mîneci largi, lucrate mai ales din pînză de cînepă, cioareci încinși cu șerpar peste cămașă, bocanci sau cizme în picioare (în trecut obiele și opinci sau călțuni). Peste bunda crăpată, iarna purtau clicin alb croit drept, dar astăzi numai zechea de miț negru cu clini largi în părți, ale căror margini se știpuiesc cu lîină neagră, peste care se aplică un fel de șnur.

Ca și în celelalte zone ale Țării Oltului, portul femeilor — în raport cu cel al bărbaților — este mai bogat în număr de piese și în podoabe, cunoscînd în cursul timpului o creștere continuă atît a numărului pieselor, cît și o amplificare a ornamenticii. El se caracterizează și printr-o mai categorică diferențiere între vîrste și situații sociale. În compoziția lui distingem elemente de o surprinzătoare asemănare cu portul unor zone din munții Apuseni (vezi Lucia Apolzan: *Portul și industria casnică în munții Apuseni*, București, 1944) și cu portul din valea Jiului și Pădureni — Hunedoara. Aceste elemente reprezintă urme străvechi din portul popular românesc din Transilvania.

Toate aceste caracteristici se pot observa chiar și la fetițele mici din leagăn. Căița lor este asemănătoare cu cea a băieților, numai că e formată din trei « table » în loc de cinci și are aplicată pe creștet o mărgelușă roșie, iar pe lîngă tivul negru un șnur roșu și cîpcă roșie cu un rînd de fluturași. De asemenea, la spate, se prinde o bertie roșie. Cînd încep să fie purtate în brațe, fetițele mici au deja « iuțe » (ii mici) cu mîneci, cu fodori și cu pușori cusuți cu roșu peste cot și în lungul brațului. Peste ie se îmbracă o rochiță fără mîneci, făcută în genere din material roz înflorat, la care se aplică bertie neagră împrejurul tivului. În picioare, ghetuțe sau — în zile de lucru — opincuțe făcute din carîmbi de cizme de capră, ce se îmbracă peste ciorapi de lîină croșetați, cu vîr-guțe colorate.

Foarte interesantă este pieptănătura ce se face fetițelor începînd de la 4—5 ani, cînd părul se împletește « în cununiță ». Părul se piaptănă în două, o parte spre frunte și alta spre spate, cu o cărare de la o ureche la alta peste creștetul capului. Părul care se piaptănă înainte se împletește deasupra frunții de la stînga spre dreapta, într-o cununiță ce devine tot mai groasă și coboară pe tîmpla dreaptă pe din jos de ureche, fiind apoi împletită împreună cu părul pieptănat spre ceafă și formînd astfel o singură coadă care se lasă pe spate.

De la șapte ani în sus, fetițele poartă fustițe, bundă și clicinel negru, iar peste ie se cos numai cu roșu, pui mai mari cum ar fi: potorii, cuibul gangului, puii hei popești etc. Fetițele de școală, astăzi, mai ales la Mateiaș, îmbracă două crătințe roșii peste poalele iei.

Se observă de prin 1950 unele schimbări și în portul fetițelor: împletitura părului în cununiță se face mai rar, iar în loc de clicinel se poartă jersey croșetat.

O creație excepțională reprezintă, în această parte a Țării Oltului, portul fetelor și al nevestelor tinere. Al fetelor în special este foarte bogat dar și costisitor. Rămii într-adevăr impresionat chiar dacă observi numai piesele ce se întîlnesc frecvent — și oarecum obligatoriu — în portul fetelor.

Părul fetelor se piaptănă peste cap și se împletește în două cosițe, petrecute la ceafă și trecute apoi peste creștet și din nou înapoi, formînd o dublă cunună. Pînă prin 1920, părul fetelor era pieptănat cu cărare de la frunte pînă la creștet, asemănător cu vechea împletitură numită « cu cosițele vîrite » și care se mai practică acum numai la mirese în ajunul și în ziua nunții. Am putea spune că nicăieri în Țara Oltului nu se acordă o grijă atît de mare pentru purtatul părului, ca în zona Perșanilor. Chiar dacă în ultimii 20—30 de ani se observă unele schimbări (de ex. tot mai puține fetițe poartă părul cu cununiță), purtatul părului într-un fel anume, în anumite ocazii, constituie o regulă strict respectată. Părul bogat este considerat, de altminteri, una din podoabele esențiale ale femeilor. Tunderea părului era, și mai este încă, cea mai grea pedeapsă ce se putea aplica, atunci cînd bărbatul dovedea infidelitatea soției. Acesta îi tăia o cosiță, pentru ca femeia să nu mai poată ieși din casă un an sau doi.

Podoaba capului la fete cuprinde o serie de piese și necesită o serie de operațiuni, dintre care menționăm în primul rînd « creața », un fel de panglică de bumbac roșie, lungă de vreo patru metri și încrețită mărunt pusă peste cosițe, ca un fel de cununiță. Între încrețiturile ei se pun « beșicuțe », adică niște mărgele mari de sticlă colorată. În partea din față a cosițelor se așază niște flori de celuloid de culoare roz, numite floricele. Creața se poartă la sărbători mari, la nunți și la joc. În trecut, creața se purta și în dulcele Crăciunului, sezonul în care se pun la cale, de regulă, nunțile și cumetriile. Pe lîngă cosițe, spre frunte, se mai pune « zgherdanul » o panglică de culoare roșu închis, legată la ceafă și avînd cusute șiruri de mărgele albe dispuse în spirale. El se poartă în fiecare zi, ținînd părul strîns. În zile de lucru, cît și la sărbători, fetele poartă strîns legate pe gît 10—20 șiruri de mărgele colorate, în care predomină cele roșii, acope-

rind aproape complet gîtul și o bună parte din ciupagul iei. Duminica se poartă, în plus, salba, alcătuită din 3—4 rînduri de mărgеле mari, beșicuțe și bănuți, aranjate în cîteva șiruri peste piept.

Ia fetelor se caracterizează prin altițele ce se cos peste cot, iar mîne-cile se încrețesc sub cot, lăsînd să atîrne de acolo în jos fodori lungi de peste 15 centimetri. Pe încreșitura cotului se face de obicei o cusătură specială (lîncețul de șase, de nouă, sau oblîncul). La capetele fodorilor se aplică cipca, prinsă de mîneacă printr-o cheiță împletită, lîngă care se mai face o tivitură a pînzei, cu ață de culoare gălbuie. De încreșitura fodorilor se prind cîte două fundulițe roșii, lungi cît fodorii.

O mențiune aparte merită cusăturile pentru obinzeală, adică gulerul iei, pentru ciupag (cusătura de sub guler în față, pe încreșturi) și altițele (niște cusături de formă geometrică, realizate prin tehnica cusutului pe dos) peste mîneacă. De-a lungul mînecii, din obinzeală în jos, se face o cheiță sau se coase o cipcă lată, cumpărată din prăvălie.

Poalele încreștite mărunt și tivite cu bobin cafeniu pe margine se prind de ie, iar peste ele se pune fusta albă, mai scurtă decît poalele. Peste poale și fustă se îmbracă rochia sau crătînța și șorțul.

5. Copii mici din Mateiaș, în port de iarnă

Crătințele cu vârgi roșii, alese, constituie și ele piese de o mare valoare artistică pentru armonia lor generală, datorată alternanței plăcute a motivelor, realizate din vârgi paralele. Crătințele roșii se pun în față și în spate la serbări populare, la nuntă și la joc.

Șurțul din zona aceasta este foarte asemănător cu cel purtat în jurul Rupei, fiind format dintr-o țesătură de lână neagră în patru ițe, cu motive geometrice, cernit și glățuit la Rupea. El se face din trei foi, prinse între ele cu o cusătură specială, numită « purecel », din lână fină colorată în roșu, alb, verde și albastru. La vreo 8—10 centimetri de la poale se coase o vargă colorată, care iese mult în evidență din fondul negru și care se cheamă « roata ». Jur împrejur, șurțul are aplicată o cipcă neagră. La colțuri și acolo unde se unesc foile șurțului în partea de jos se aplică 2—4 flori mari ca niște rozete, făcute din bertie de culoare roșie sau verde.

Șurțul alb, purtat azi doar de către bătrîne sau de către nună, făcea parte în trecut din portul de toate zilele al femeilor. El are același croi cu cel negru din lână, fiind însă mai scurt decît acesta și se poartă peste cel negru, lăsînd să i se vadă celui de dedesubt toate ornamentele (cipca, purecelul și florile).

Înainte de 1900, portul fetelor era mai sobru. Ele umblau de obicei în poale albe, cu șurț negru de lână în față și încălțate cu cizme roșii, cu bunda crăpată peste ie, mărgele la gît, bete și curea de piele, clicin alb, iar la nuntă, zeche de niț negru. La sărbători, duminica, precum și în dulcele Crăciunului, fetele purtau pe cap o podoabă mare și grea numită « bortița », care se mai utilizează acum doar ca piesă de ceremonie de către mirese, simbăta în ajunul nunții, cînd se cheamă fetele la joc. Bortița se compune dintr-un zgherdan cu vreo 40 de bănuți numiți pătace, care se leagă deasupra frunții și din două șiraguri de bănuți de alamă, numiți « bălțișori », care atîrnă pe sub urechi; apoi știurechile — alte două podoabe metalice de bronz cu pietre bătute și lănțișor de alamă — iar pe lîngă acestea o floare artificială roșie cu oglinjoară, numită garoafă, care atîrnă pe lîngă urechi. Pe lîngă toate acestea se mai pun și pene de păun de la urechi în jos.

Iarna, peste ie se poartă o bundă de piele cu flori cusute de cojocari, iar peste ea clicinul negru, care are și un buzunar fals din catifea neagră pe care se coase monograma, iar jur împrejur stelute verzi, roșii și albastre, înconjurate cu o cipcă și un strîmbuleț negru.

De notat că atunci cînd se pun cătrînțele, nu se poartă niciodată bunda, aceasta îmbrăcîndu-se numai cu rochie și totdeauna cu cizme negre.

6. Bătrână din Mateiaș

Costumul fetelor, în ansamblul său, cu toate aceste aglomerări de podoabe, nu și-a pierdut din eleganță și nu pare greoi, deoarece podoabele subliniază linia corpului sau încadrează trăsăturile feței. Broderiile constituie și ele accente vii, care decorează cu gust diferitele piese, dându-le o oarecare somptuozitate. Datorită croiului larg al pieselor costumul femeiesc pare mai bogat.

Deși în portul femeilor sînt piese comune celor din portul fetelor, apar totuși unele deosebiri evidente. Pieptănătura de asemenea este cu totul alta. Părul nevestelor se piaptănă cu cărare de la frunte spre ceafă și se împletește în două cosițe groase ce încep de la temple și coboară fiecare pe sub ureche înapoi; ele se petrec la ceafă și se ridică apoi pe creștet, unde sînt prinse. Prin această pieptănătură, pe care nașa o face prima dată miresei după ce o ia de la părinți, se deosebesc femeile de fete. Peste pieptănătura aceasta, zisă nevestească, femeile mai tinere poartă în zilele de lucru o basma neagră, legată fie sub bărbie, fie la ceafă, ce lasă totuși să se vadă cosițele purtate peste urechi.

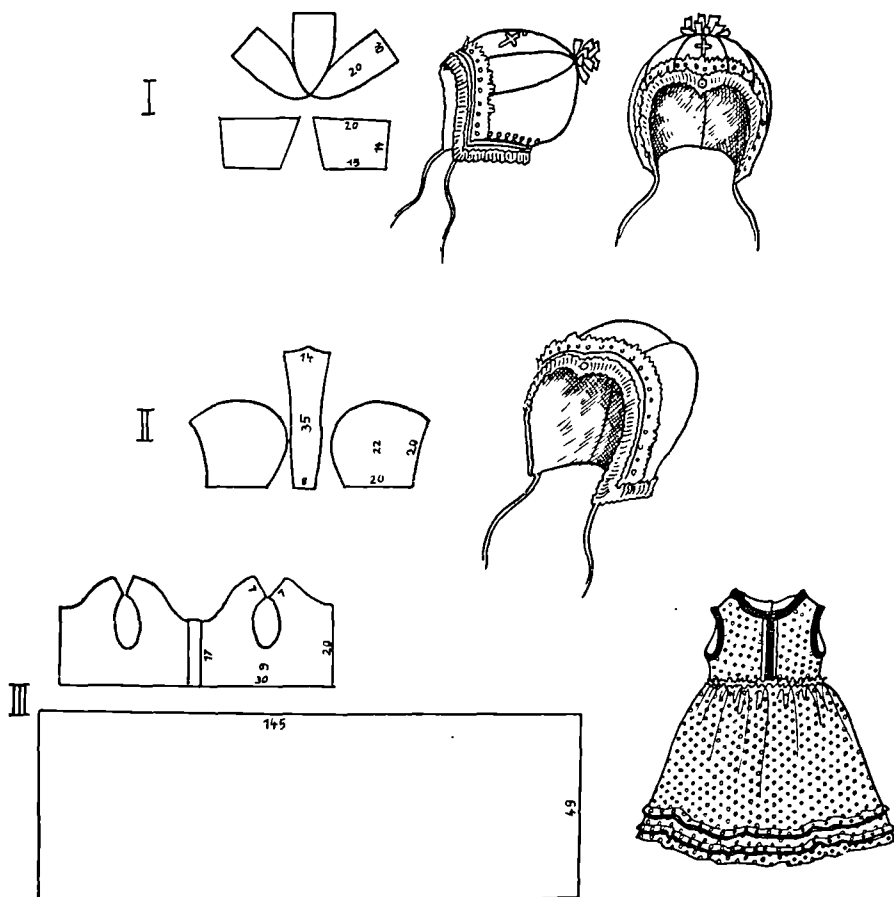
În zilele de sărbătoare, femeile tinere poartă vălitoarea, compusă din două piese: bogasiul și brobodencul sau vălitoarea propriu-zisă (o pînză de bumbac de 3 metri, înfășurată pe un cerc de carton și aranjată pe cap ca un fel de pălărie, la care se pot vedea însă capetele frumos brodate cu un rînd de mărgеле colorate, zise mișcători, căci într-adevăr se mișcă la orice clătinare a capului și se înșiră ca pe o cunună pe veaca vălitoarei). Bogasiul se face din 3—4 coți de pînză țesută sau de cumpărat, cu capetele brodate cu pui. Un capăt, cel pe care se fac cusături mai bogate, se pune peste vălitoare, se înfășoară apoi pe sub bărbie prin partea dreaptă, se trece peste vălitoare, din nou pe sub bărbie, apoi deasupra urechii stîngi se vîră la capătul îndoit, lăsîndu-se un fel de rozetă. Locul vălitorilor au început să-l ia, după primul război mondial, cîrpele sau basmalele. Vălitorile se poartă astăzi în mod curent numai de către bătrîne, femeile tinere punîndu-le numai la nunți și sărbători mari.

Femeile nu poartă mărgеле, cercei sau alte podoabe, așa cum am văzut la fete.

Ia are croiul în general ca al fetelor, dar în loc de fodorii are la capătul mîneșilor pumnișori, de aceea mîneșile se croiesc ceva mai lungi și se răsfrîng pînă deasupra cotului. Pumnișorii strîng mîneșile, iar partea liberă din josul lor cade bogat, peste braț. Alțițele se cos și ele în alt fel, peste umeri, motivele putînd fi în ornamentică aceleași cu ale fetelor, dar existînd și ornamente speciale « nevestești » (de ex. cuhălmeneuțele, băcauăle etc.). Poalele sînt la fel cu ale fetelor, însă șurțul negru este mai simplu din

II. Miri din Mateiaș

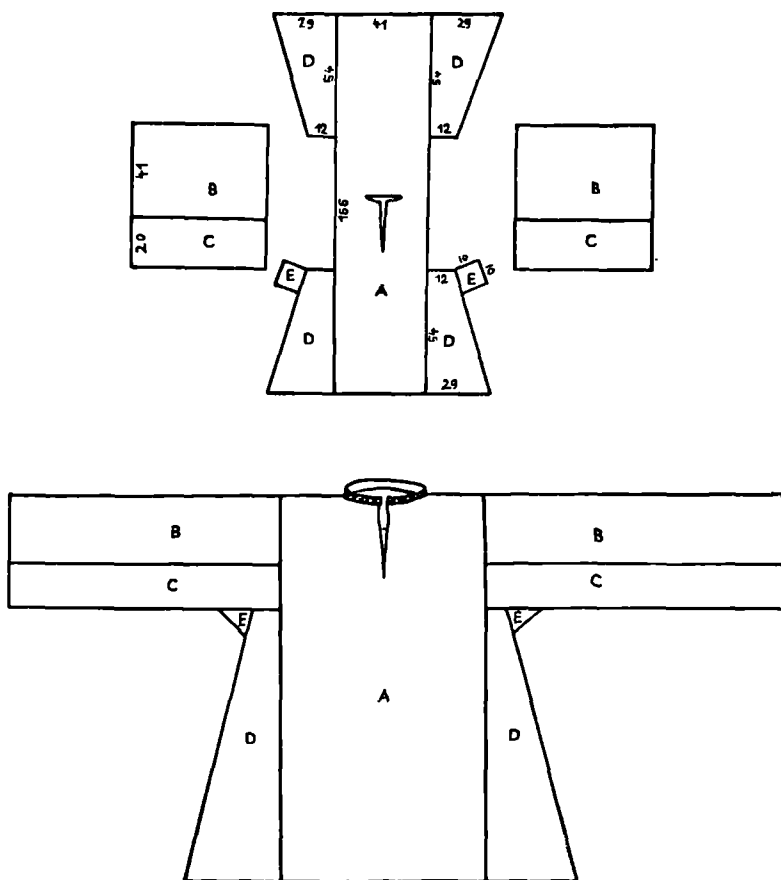

7. Piese din portul copiilor mici de la Mateiaș:
 I. Căiță de băiat. II. Căiță de fetiță. III. Rochița copiilor până la 4 ani.

punct de vedere al elementelor decorative și se poartă totdeauna împreună cu crătința roșie la spate.

Vara, peste ie, se poartă o haină scurtă numită «frijuri», din pînză albă, fără nici un fel de ornament; iarna, în schimb, femeile poartă bundă înfundată, dar mai puțin înflorată decît a fetelor, iar deasupra clicinul negru.

Conciul este o piesă ce se poartă de către femeile tinere, doar cîteva duminici după căsătorie. El constă dintr-un triunghi echilateral cu latura de 20 centimetri, făcut dintr-un mănunchi subțire de paie și îmbrăcat în pînză albă. Partea interioară a pînzei e garnisită cu bertie roșie și verde.

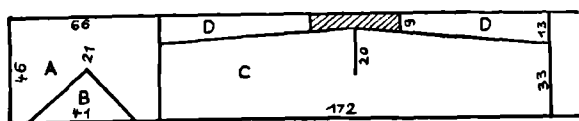
8. Cămașă bătrânească cu mîneacă largă, din Mateiaș:

A. stanul, B. mînecele, C. băgătura mînecelor, D. cei 4 clini din părți, E. pava.

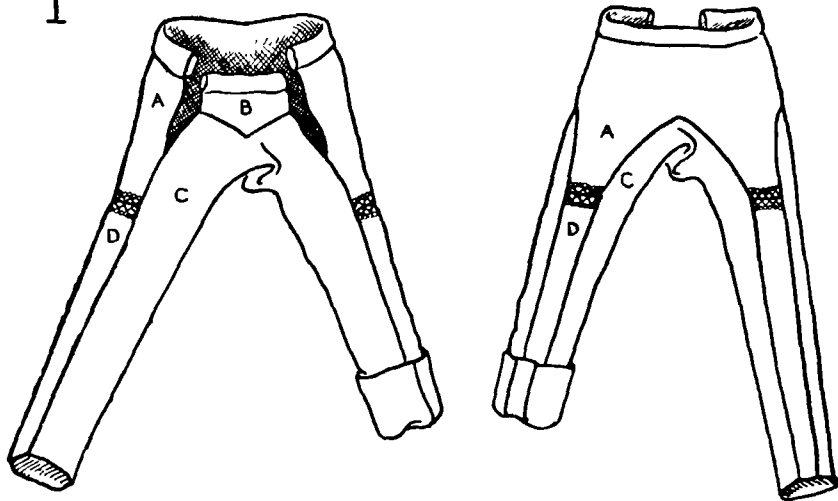
Se așază pe cap cu un virf spre ceafă, iar la colțurile din față, laterale, se pun două ace frumoase de argint și floricele. Pe partea frontală se pun bortițele și două rinduri de borte. De concî — spre spate — se atîrnă bertii colorate.

Deși același, în compoziția lui generală, portul de toate zilele cuprinde ie, clicin sau frijuri și cizme, însă în loc de crătință se poartă rochie și un laibăr negru, larg și decoltat.

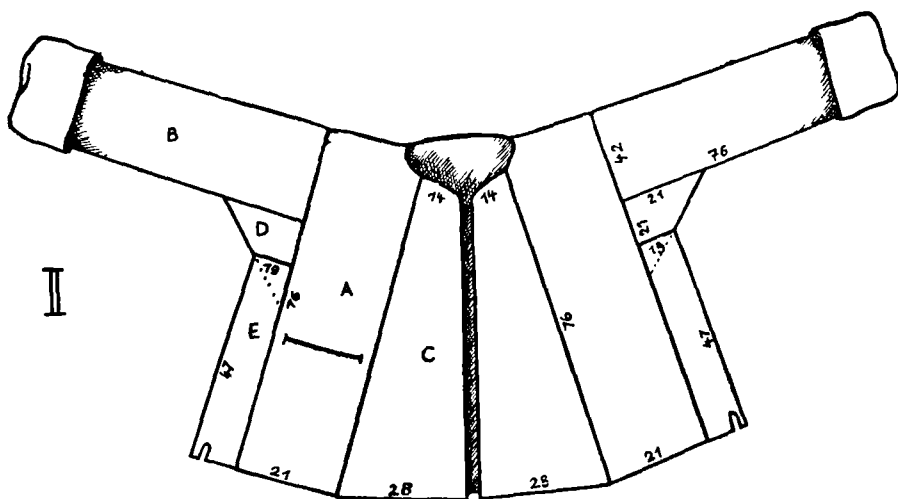
Portul bătrînelor diferă de cel al femeilor tinere printr-o mai mare simplitate. Cusăturile sînt mai puțin bogate în forme și culori. Pe vâli-

I

II

9. Piese din costumul bărbătesc de la Mateiaș.

I. Cioareci din pănură albă: A. turul, B. turul mic, C. cracii, D. clinii. II. Clien din pănură seină: A. stanul, B. muncile, C. brațele (clinii din față), D. pava, E. clinii.

toare se pun ace și mișcători (mărgele cusute în formă de pandantiv) iar peste șorțul negru, de factură mai simplă, se poartă unul alb. Peste vâlitoarea pe care o poartă aproape zilnic, femeile bătrîne pun o broboadă neagră, în așa fel ca să se vadă brobodelnicul în față. Vara, se poartă vâlitoarea simplă, bunda crăpată și se încălță cizme de capră, iar iarna zeche neagră de miț.

Un costum aparte poate fi considerat cel de nuntă, prin unele elemente speciale, așa cum am văzut că are mireasa în ajunul nunții. Într-adevăr, în ziua nunții, costumele mirelui și al miresei se amplifică și se îmbogățesc în piese și ornamente, aducînd totuși la suprafață unele elemente de veche tradiție.

Mirele se îmbracă în haine noi, cu vristă frumoasă la căciulă sau la pălărie și cu cizme în picioare. În mînă, ține plosca de lemn înflorată, plină cu rachiu îndulcit. Mirele poartă numai cămașă cu mîneacă largă și pînă nu demult zeche, deci piese de ceremonie, elemente ale vechiului port.

Costumul miresei cuprinde o mulțime de piese, cu o bogăție de ornamente și de cusături prețioase, indiferent de starea materială a miresei, fapt ce se explică prin aceea că portul reprezintă hărnicia și priceperea ei. Găteala capului începe și aici cu părul, pe care mireasa îl poartă pieptănat cu cărarea la mijloc, făcîndu-se împletitura « cu corn », în care cele două cosițe se petrec pe creștet, adăugîndu-li-se și alte două cosițe mai mici. Podoabele capului constau din: bortiță (prinsă de zgherdan, bălțișori, știurechi și garoafă) și din bortele — niște plăci de aluminiu dreptunghiulare, frumos lucrate și garnisite cu pietre — fixate pe două rînduri în față și într-un singur rînd la spate. Acestea dau capului o înfățișare măreață, avînd pe șirul de borte de la spate fixați « peunii », bertiile de față atîrnînd pe spate, precum și voalul și beteala. La gît se pun mărgele și salbă. În ziua nunții, mireasa poartă două ii, dedesubt cea de față și deasupra cea de nevastă. Poalele sînt încrețite frumos, iar peste ele se îmbracă rochia de anglie și două șurțe de lînă bogat ornamentate. De o parte și de alta, lateral, mireasa poartă atîrnate de cureaua cîte o cîrpă de călăraș, iar în față, puțin spre dreapta, un ștergar țesut frumos, pe care-l dă nașei după ce nunii și mirii se spală în aceeași apă. În picioare poartă totdeauna cizme, iar peste ie, iarna, bundă infundată.

În trecut și portul miresei era mai simplu. Nu se puneau peuni și nu se îmbrăca rochie, rămînînd la spate poalele simple, peste albul căroră atîrnau bertiile de față. Peste umeri purta zechea de miț negru, iar în picioare cizme roșii. Înainte de 1890, pe sub zechea de miț, însă peste tot restul îmbrăcămintei, mireasa purta un fel de rochie vineție, fără mîneci

10. Zeche din Bogata Olteană, din pănură
seină.

A. stanul, B. mânecile, C. brațele, D. clinii
mari, E. clinii mici, F. pavele.

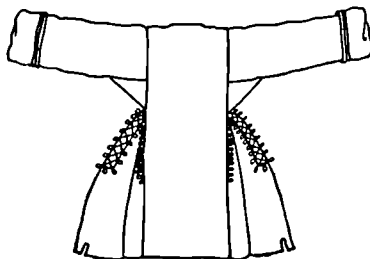
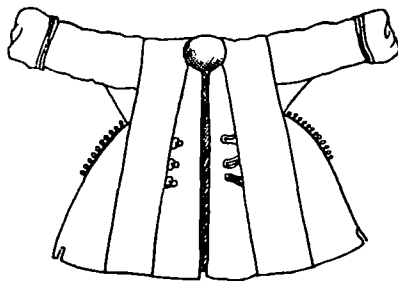
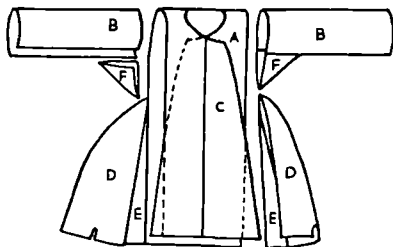
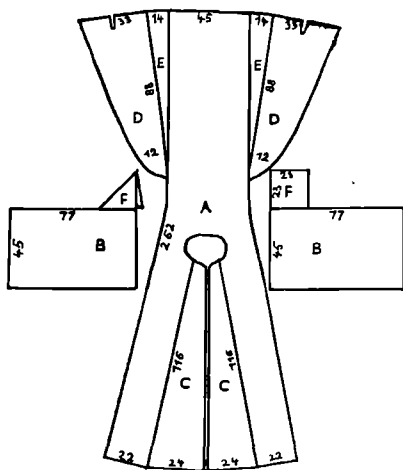
și cu multe bertii, numită chinteș.
Peste cap punea un bogasiu cusut
frumos și care acoperea fața pînă
la gură. Seara, după ce mireasa era
împletită ca nevastă, bogasiul se
lega pe sub bărbie spre ceafă.

Cu toată această descriere, oare-
cum stăruitoare asupra unor piese
și detalii, portul popular al satelor
din Țara Oltului de sus este mai
mult schițat. Structura generală a
costumului și unele elemente ale
evoluției sale se pot totuși desprinde,
într-o măsură suficientă, pentru a
înțelege și aprecia acest costum, în
care distingem atîtea elemente tipice
ale vechiului costum românesc din
Ardeal și peste care s-au suprapus
numeroase elemente noi.

2. Portul « oltenilor »

Mergînd spre apus, către centrul
Țării Oltului, portul are tot mai
multe asemănări cu cel de Făgăraș.
Astfel, la Cuciulata — cea dintîi loca-
litate dincolo de grupul de sate pădu-
renești — se spune: « noi, înainte, ne
asemănăm cu comănarii și vine-
țenii ».

În această parte a zonei Perșani-
lor (Cuciulata, Lupșa, Comăna de
Jos, Comăna de Sus, Veneția de Jos,
Veneția de Sus, Părău, Grid și Perșani)
portul — în forma lui actuală — nu

mai apare la fel de unitar ca în grupul satelor pădurenești și nici nu se menține în aceeași măsură ca acolo. În unele localități se află chiar în dispariție sau e cultivat cel mult ca un costum de sărbătoare (de ex. la Părau). Aici s-au manifestat puternic două influențe: una dinspre Rupea și satele de pădureni, alta, mai puternică, dinspre Făgăraș.

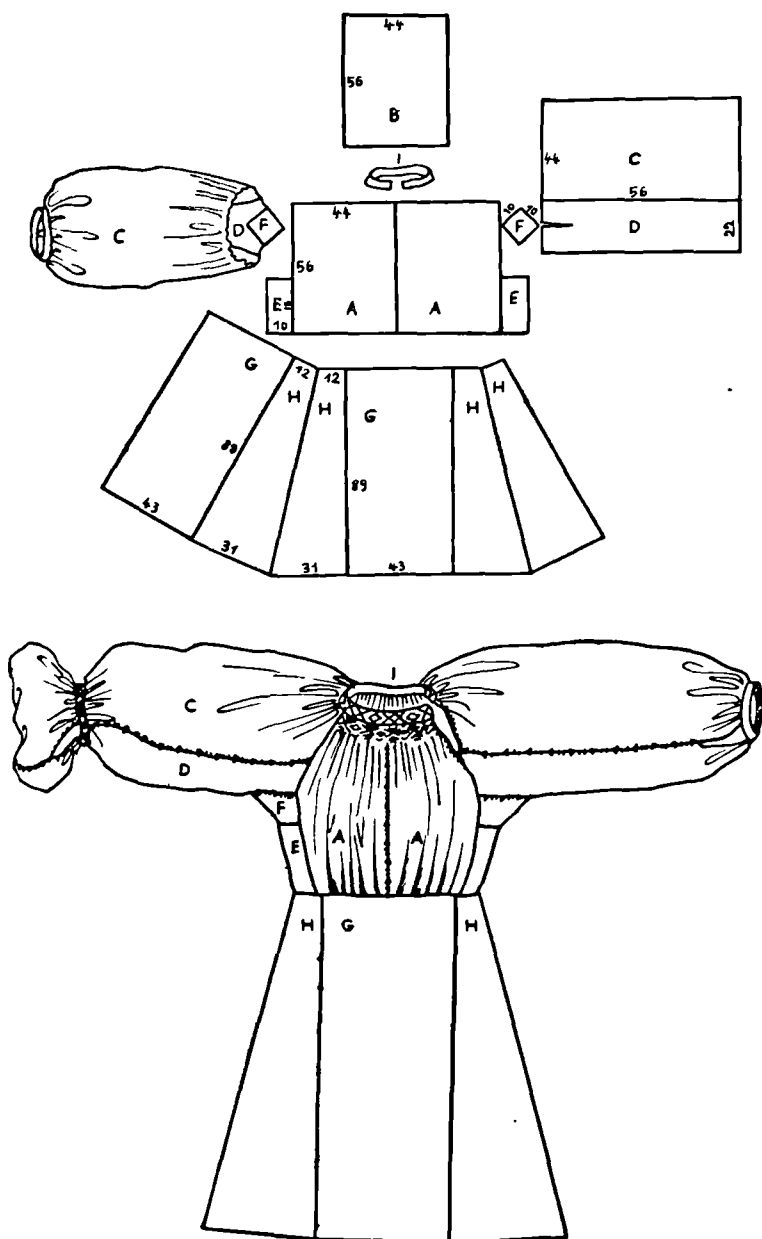
Veneția de Jos deține, între aceste localități, o poziție centrală în ceea ce privește dezvoltarea costumului popular și îmbogățirea lui în forme proprii. Cuciulata și Lupșa aduc unele note specifice în costum, în timp ce Comănele se apropie de cele două Veneții. Gridul ne demonstrează filiația directă cu costumul zonei Făgărașului, atât în structură, în piesele tipice, în silueta costumului în general, cât și în ornamentală și gust.

Caracteristicile generale ale portului din acest grup de sate sînt cele ale costumului făgărășenesc, avînd la origine aceeași structură, aceleași materiale și o gamă cromatică redusă, în care, pe lîngă albul dominant, se înscriu culorile naturale ale pieselor țesute din lînă sau din cînepă. Atît forma pieselor, cît mai ales ornamentele s-au amplificat aici, datorită influențelor ce au răzbătut dinspre Tîrnave și dinspre Țara Bîrsei, influențe în care s-au amestecat și elemente de natură etnică eterogenă. Preluarea acestor elemente s-a făcut însă selectiv, astfel încît costumul actual nu apare hibrid. El a cîștigat în culoare și în linie, printr-o mai mare zveltețe. Aproape fiecare sat și-a format însă un costum propriu, pe această bază comună.

Costumul din Cuciulata, identic cu cel din Lupșa și asemănător cu cel din Comăne, conține elemente din portul pădurenesc la bărbați (căciulă cu streășină, zechea cu aripi, cîrpa la gît etc.), dar cuprinde în special piese din costumul făgărășean femeiesc (căiță și pomeselnec, ia cu « borz » — cum i se spune aici iei cu crețe peste umeri — etc.).

O notă specifică — și aceasta este poate contribuția cea mai însemnată a cuciulășenilor la simfonia portului din Țara Oltului — o constituie iile, șurtele roșii de o factură proprie și pieptănătura părului « în freze » (cu cărare la mijloc și întors spre înăuntru în partea din față) la femeile măritate. Prin aceasta poți să distingi femeile de aici, iar portul lor poate sta cu cinste alături de al celorlalte sate.

În linii mari, costumul vechi al femeilor cuprinde « căița bruzburată » și pomeselnecul, care formau împreună brobodelnicul. Căița are însă, spre deosebire de zona Făgărașului, la fel ca în Veneții, și un moț pronunțat la spate, zis concî, făcut dintr-un material înflorat de fabrică. Ca în toată Țara Oltului, căița are urechi numite « rîețe », făcute din panglică neagră

11. Ie bătrânească din zona Pădurenilor:

A, clupagele din față, B, clupagul din spate, C, minecile, D, băgătura minecilor, E, petecuț, F, pavă, G, foile drepte ale poalelor, H, cei patru clini de la poale, I, gulerul.

numită aici « găitan ». Ca și la Veneția, căița s-a purtat în trecut și fără pomeselnec, mai ales la șezători, la nunți și la joc.

Iile socotite azi în sat drept cele mai vechi au mînecele prinse din umăr, unde se încheie de ciupag cu încrețituri numite « borz » sau « buște ». Mînecele iilor reprezintă adevărate opere de artă prin fondul alb lucrat peste tot în motive mari, cu puține elemente de culoare care fac să vibreze discret acest cîmp. Peste cot, se înscrie o dungă lată de pui geometrice colorați, uneori în trei rînduri — unul lat peste cot și două mai înguste, paralele cu acesta, de o parte și de alta. Iile mai tinerești au ornamentele dispuse în șiruri verticale, formate din pui mari, întrerupte însă și alter-nîndu-se două sau trei motive cu pauze între ele, ceea ce face ca în întregul lor mai mult să sugereze liniile. Pumnașii sau pumnișorii, pe o lățime de 6—8 centimetri, strîng mîneca jos, înainte de fodorii. Ei sînt cusuți pe dos, cu motive geometrice. Fodorii, în fine, cu care se termină mîneca, sînt foarte mici, contrastînd puternic cu cei de la iile de fete din satele pădurenilor. Și la Cuciulata, mai înainte, sub obinzeală în față se broda pe crețe.

Diferențierile față de satele vecine, în trecut, constau mai ales în culoarea motivelor ornamentale (puii se făceau la Cuciulata de preferință cu roșu și negru, iar la Comăna și Veneția, monocrom, fie cu roșu, fie cu galben). În timpul din urmă, se aplică în jurul obinzelii la gît un fel de fodor, numit tot borz.

Peste poale, se poartă de multă vreme un fel de fustă-androc, căreia i se zice rochie și peste care, în față, se pune șurțul roșu, țesut în casă, în trecut din cînepă, apoi din bumbac și arnici. El e făcut în două ițe, cu alesături geometrice, dispuse în dungi late, orizontale.

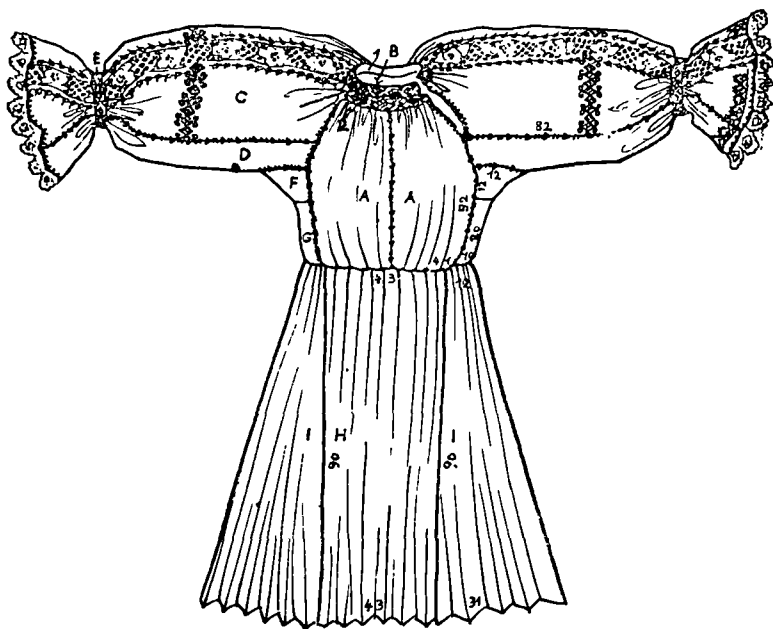
Peste ie, s-au purtat pieptare făcute la Rupea, identice cu cele din grupul satelor din jurul Mateiașului, iar mai tîrziu pieptare lucrate la Veneția, la Făgăraș sau chiar în Cuciulata. Peste pieptar, se purta (azi numai o singură bătrînă îl mai poartă) clicin alb garnisit cu șinor maron, iar pe manșetele întoarse un motiv de pătrățele brodate, care formează un fel de linie frîntă, asemănătoare cu cele dintîi motive ce se văd la pieptarele din Transilvania, pe planșele cu costume din secolele XVII—XVIII.

Scurteica din pănură neagră și cu guler de miel sau din imitație de astrahan a apărut mai tîrziu și se poartă acum doar de către femeile bătrîne.

Pieptarele au fost înlocuite cu laibăre croite larg pe piept și strînse în talie, de influență ungurească, așa cum o serie de alte piese au fost

III. Modele de broderii din Mateiaș

12. Ie de fată, din zona Pădurenilor:

A. ciupagul din față (din două foi), B. ciupagul din spate, C. mînecele,
D. băgătura mînecelor, E. oblicul cusut peste cute, F. pavă, G. petecuț,
H. foile drepte de la poale, I. cei patru clini de la poale.

înlocuite în perioada capitalismului cu piese de oraș (bluze, cîrpe de cap, șorțuri de material de fabrică, jersee etc).

Deși portul bărbătesc are mai puține elemente specific locale și prezintă o mai mare simplitate, el e mai bine conservat și mai ales e purtat mai mult, chiar în zilele de lucru. Cămașa cu pumnișori și mai nou cu guler întors, cîrpa la gît la fel cu cea de la Fîntîna și din satele pădurenești — însă purtată mai rar — pieptarul, cioarecii fără clini la craci (ce-i întîlnim și peste Olt, de ex. la Crihalma) cu manșetele terminate prin colți negri de postav și cu ornamente din șnur negru, sînt piesele care dau forma portului cuciuțăean.

Zechea lucrată din pănură seină, cu aripi și cu cîrligonți, s-a purtat pînă la cel de-al doilea război mondial de către bătrîni, în timp ce sarica albă cu croi tipic făgărășenesc, dar la care s-a adăugat un guler drept și înalt de 10 centimetri, e purtată acum doar de cîțiva bătrîni, în timpul iernii, la sărbători. Feciorii colindă îmbrăcați în sarică albă.

În afară de aceste elemente, pentru evoluția portului la Cuciulata, trebuie să mai amintim faptul că înainte căița se lega sub bărbie cu un șinor, numit țop, după care se trecea o plantică ce atârna pe piept pînă la șorț, iar cîrpele de cap se legau numai înainte. Cămășile bărbătești erau lungi pînă la pulpe și cu stanul simplu, în timp ce acum se fac cu « piept chindisit ». De la zeche, trecerea s-a făcut la clicine fără guler, apoi la clicine garnisite cu guler și cu buzunare și la haine de tip orășenesc. Brobodelnicul s-a purtat în două feluri: pe sub bărbie, în special la bise-rică și așa cum mai poartă astăzi nunile; și peste cap, cu coarne. Cioarecii s-au purtat totdeauna strînși pe picior, cei care aveau cioareci largi denotînd o stare precară. Se zice: « i s-o cam lărgit cioarecii », în sensul că îi merge prost cuiva.

Portul comănarilor este în unele privințe mai conservator: în Comăna de Sus se poate vedea și azi o piesă destul de rar întîlnită pe tot cuprinsul Țării Oltului, anume gluga, mai scurtă însă decît cea de la Avrig și ornamentată cu vârgi simple în partea de jos.

În cele două Comăne, costumele naționale au ajuns la un echilibru stabil, fiind în același timp și port de toate zilele și de sărbătoare, cu ii alese în război, cu mîneci din umăr și cu fodori, pieptare făgărășenești, rochii, șurțe înflorate, cizme sau ghetete — iar la bărbați cămăși cu pumnași, cioareci albi, pieptare înfundate, haine de postav și, mai de curînd chiar, paltoane.

Ca aproape în toată zona Perșanilor, portul bărbaților s-a menținut și la Comăna mai bine decît al femeilor, îmbrăcămintea acestora avînd și piese de proveniență orășenească, în special androcucul, șurțul și cîrpele de cap.

Rareori cercetătorul sau călătorul simplu are bucuria de a întîlni un costum care să reflecteze, în Țara Oltului, de la prima impresie, atîta veselie și optimism, îmbinate cu delicatețe și cu rafinament discret, ca la Veneția de Jos.

Neîndoios că, așa cum ne apare astăzi, costumele de aici este rezultatul unor procese îndelungate, în care influențele și împrumuturile au fost însă bine asimilate. Atît costumele bărbătești cît și cele femeiești formează o unitate de creație, în care cel din urmă prezintă mai multă varietate și fantezie. Observațiile făcute îndreptățesc să presupunem că Veneția de Jos a preluat o serie de influențe și a reușit să formeze un costum propriu, care la rîndul lui iradiază spre localitățile învecinate, mai ales datorită faptului că această localitate este un centru de creație meșteșugărească, cu numeroși cojocari, care lucrează pieptare și căciuli pentru

satele din jur (Comăna de Sus și de Jos, Părău, Grid, Perșani, Veneția de Sus, Cuciulata și Lupșa) și cu croitori care lucrează pentru aceleași sate. Un factor la fel de important în procesul acesta l-a constituit și contactul sărbătoresc al satelor din jur, care se strîngeau pînă de curînd împreună la jocul de ispas, la care participau, pe lîngă vinețeni, comănarii, și părăienii. S-ar putea presupune chiar că o piesă caracteristică în costumul femeiesc la Veneția, anume « ispasul », să fie încetățenirea unei mode legate de acest obicei, mai ales că oamenii de aici nu sînt de loc refractari înnoirilor — aceasta nu numai în legătură cu preluarea unor elemente de costum, dar chiar și într-un anumit fel de a le purta (de ex. tinerii poartă acum pieptarul bărbătesc descheiat pe umărul stîng și virînd la piept partea din față etc.).

Considerat în evoluția lui istorică, portul bărbătesc dă la iveală unele elemente comune cu portul pădurenilor; totuși, în ansamblul său este legat mai mult de portul Făgărașului.

Un port național al copiilor mici nu găsim păstrat aici; el a fost același în trecut ca în tot restul Țării Oltului, cu gugi, cămășuță și opincuțe. Băieții de școală au însă și astăzi un costum simplu, compus din ciorecuți, cămașă și curea. Fetițele au ii, rochițe sau cătrînte negre de tip săliștenesc.

Deși portul feciorilor și al bărbaților în general s-a menținut, în compoziția lui apar, în secolul nostru, piese noi sau modificări în cadrul pieselor vechi. Opinia generală susține ca formă mai veche căciula turtită și cu veacă, asemănătoare celei din satele pădurenilor și menținută mai mult în Veneția de Sus, ceea ce confirmă un conservatorism mai puternic la satele de sub munte. La fel, pălăriile vechi se spune că au fost «cu streășină mare», bogat ornamentate cu șinor galben, panglici colorate și 6-8 ciucurei ce atîrnau la spate. Azi întîlnim numai căciuli ascuțite, purtate însă de preferință cu fundul turtit. Pălăriile au borul mic, iar la feciori sînt tot cu șnur și panglici și — fără excepție — purtate pe urechea dreaptă sau date pe ceafă. Fețele par de aceea mai luminoase și exprimă firea deschisă a acestor oameni așezați pe malul Oltului, pe unul din acele drumuri istorice care însoțesc acest rîu în călătoria lui multiseculară prin mijlocul țării noastre.

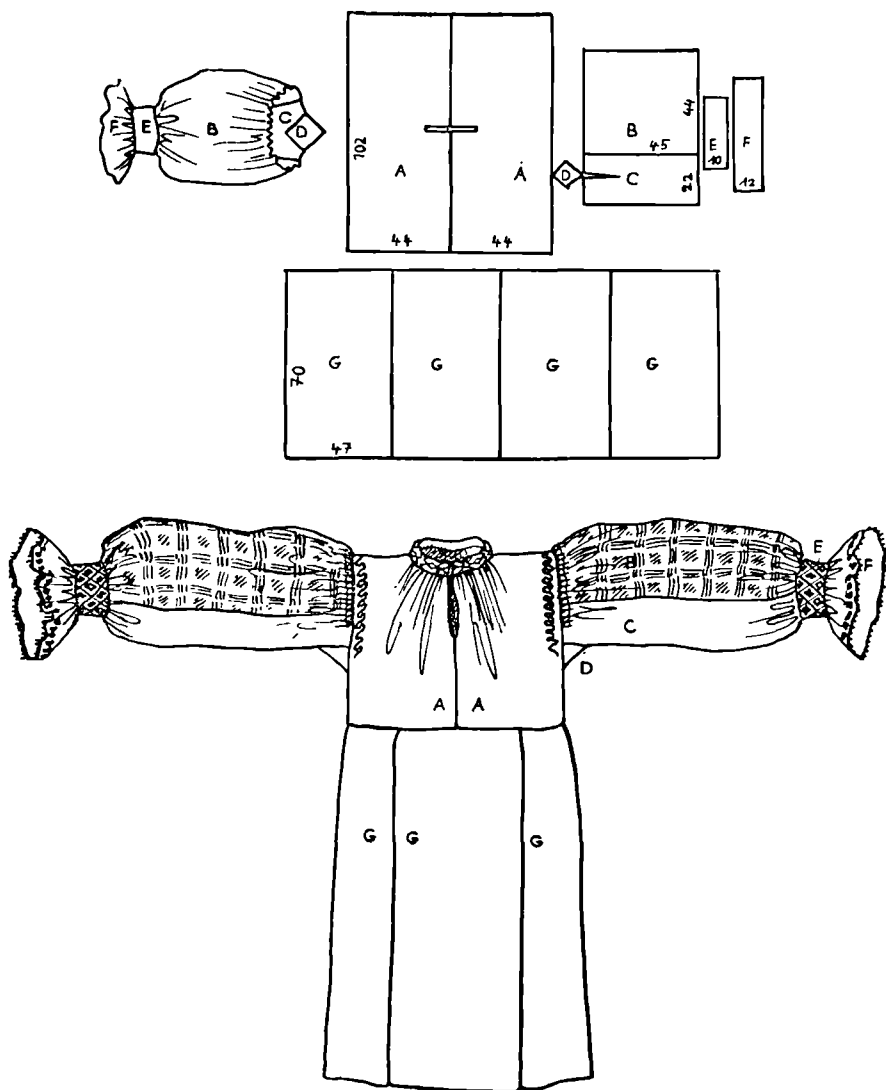
Cămașa lungă cu mînci largi, fără guler și cu obinzeală albă simplă, iobăgească, după cum îi spun și acum oamenii, s-a purtat pînă la primul război mondial. Ea se încheia cu o cusătură simplă de mîină, numită «purecelul». O formă intermediară a apărut apoi, zisă «cămașa fără chiept», cu pumnași și cu guler ce se încheie cu nasturi și care se deose-

bește de cămașa cu chiept, ce are în față 12 cute verticale cusute cu mașina. În mod curent, acum se poartă aceste ultime două tipuri de cămăși de către toți bărbații și feciorii, la cei din urmă cămășile fiind împodobite și cu pui cusuți.

Cioarecii din pănură albă au suferit și ei o schimbare de croi și — implicit — de linie, trecîndu-se, după 1900, de la cioarecii « cu dîrg în față și cu petecuțe la spate » la o formă mai nouă, strînși pe picior, care mențin totuși aceeași manșetă lată cu tiv de postav negru.

Arta cojocăritului a atins un nivel înalt la Veneția de Jos, fapt care explică purtatul pieptarelor pînă în zilele noastre. Cele trei tipuri de pieptare pe care le găsim astăzi reprezintă mai puțin trei trepte istorice, cît rezultatul diferitelor influențe venite din trei direcții. Astfel, tipul purtat pînă prin 1840 și zis de Brașov, înfundat în față, are o compoziție centrată ornamental în jurul unei flori spre care converg motivele florale sau geometrice. Culoarea predominantă e roșu, lîngă care verdele și albastrul sînt secundare. Motivul central, cel ce poate simboliza motivul solar sau tot așa de bine o morișcă de apă, pare îmbrățișat de cupola unei lalele, în jurul căreia se înscriu simetric motive mai mici, numite de cojocari: bujori, roțițe, frunze, prescure, steluțe și un zig-zag zis « jermuleț ». Cromatica și o bună parte a motivelor trădează influența ungurească, venită desigur din Brașovul de altădată, prin meșterii cojocari care învățau acolo. Al doilea tip de pieptare, ce se cheamă ardelenesci, sînt brodate cu flori mai mărunte și de culoare mai închisă, cu arnici — spre deosebire de primele la care se folosea strămătură. Ele se diferențiază de primele și prin croi, fiind identice cu cele din zona Făgărașului. Femeile poartă pieptare închise, iar fetele așa-numita laibărică, adică pieptare încheiate în față și cu ornamentele dispuse în șiruri verticale. Caracteristic pentru Veneția de Jos, la femei, este pieptarul cu flintic. Pieptarul e întors în talie, cu blana în afară, de o parte și de alta, iar pe muchia ce se formează la îndoitură se coase o fișie de piele (partea aceea care stă întoarsă în sus se cheamă flintic). Mai nou, au apărut pieptare crăpate, vopsite maron și cu puține ornamente, realizate din piele aplicată. Informațiile bătrînilor amintesc despre cojoace cu clini și despre pieptare crăpate, cu brîne în talie și cu guler negru de blană, purtate în trecutul îndepărtat.

Dintre piesele de iarnă, lucrate din lînă, în cele două Veneții întîlnim atît frijurile făgărașene, cît și zechea, piesă răspîndită mai mult către răsărit de zonă. Deși zechea, ca și frijurile, a dispărut din portul obișnuit, o întîlnim ca piesă de ceremonie la vechea sărbătoare de întîmpinare a primăverii, « plugarul ». Atunci — a doua zi de Paști — întregul sat con-

13. Ie veche din Cuciulata:

A. ciupagul din două foi, B. minecile țesute în spetează, C. băgătura minecilor, D. pava, E. pumnașii, F. fodorii, G. poalele din patru foi drepte.

duce în alai, la rîu, pe vătăful mare al cetei de feciori, urcat pe o grapă de lemn purtată pe umeri de patru flăcăi și ținînd în mînă un furcoi. Vătăful, îmbrăcat cu zeche, încins peste mijloc și în diagonală peste umeri

că șomoioage de paie făcute frînghie, avînd mușcată verde la pălărie, intră în rîu, unde alți doi flăcăi, prin trîntă, îl înving și-l obligă să stea întins pe spate în apă.

Alaiul se întoarce în sat, petrecut de muzică și se încinge petrecerea.

Vătaful cetei de feciori umblă la colindat îmbrăcat tot în zeche.

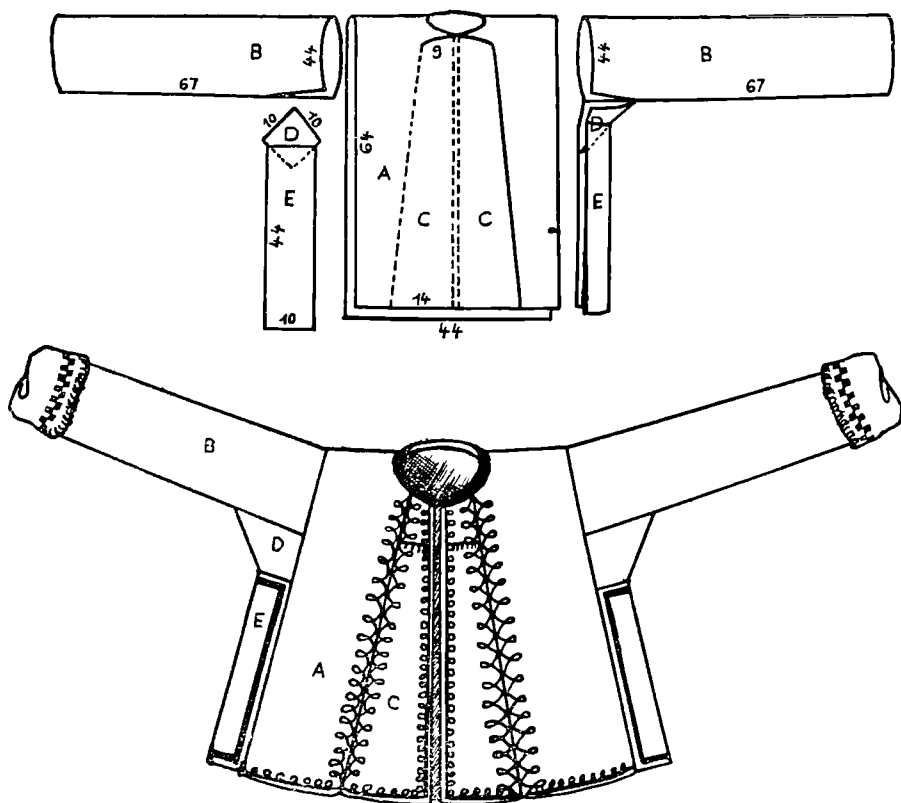
Saricile albe cu părul scos se lucrau în sat sau se cumpărau făcute gata de la Berivoi (lîngă Făgăraș). Ele nu lipseau din nici o gospodărie, fiind — așa cum știm — hainele cele mai potrivite pentru drum lung pe ger mare.

Opincile au fost înlocuite încă de mult cu bocanci și cizme, așa cum locul zechei și al frijurilor l-au luat rocul (haină cu revere făcută de un croitor) bunda și hainele tricotate. Șurțele verzi din postav și cu flori scrise (adică aplicuri de postav roșu) introduse după 1900 de feciori în sezătoare și la plimbare (însă niciodată la joc sau la biserică) au fost părăsite de prin 1948.

Ar mai fi de remarcat unele elemente ale costumului de înmormîntare, cînd bărbaților li se pune totdeauna căciulă, chiar și vara, apoi o cămașă nouă (care n-a fost spălată niciodată) și cioareci. Morții nu se încing cu nimic și nici nu li se îmbracă pieptarul.

Dacă se poate spune că portul sărbătoresc din cele două Veneții păstrează de-a lungul timpului o compoziție unitară, în schimb piesele au suferit aproape toate modificări, în sensul îngustării (mînecele, cămășile, cioarecii, borul pălăriilor) sau în sensul scurtării (la cămăși, la hainele de deasupra), față de cele vechi pe care le-au și înlocuit în parte (zechea, sarica). Accentele ornamentale s-au moderat prin întrebuintarea culorii galbene, care ia tot mai mult locul celei roșii și negre, dar s-au amplificat ca suprafață, la bărbați într-o măsură mai redusă decît la femei.

Silueta generală a portului femeiesc are ceva de costum clasic și un aer plin de distincție, datorat în parte prețiozității materialelor și mai ales croiului bogat (larg și lung) al pieselor și sublinierilor pe care el le aduce liniei corpului. Veselia cochetă care se degajează din costumul femeiesc de la Veneția rezultă, ca o calitate proprie, și din alesăturile și broderiile ce ornamează diferite piese. Deși în costum se poate presupune o ușoară influență străină, săsească și ungurească, și anume la piesele ce nu sînt lucrate din material de casă ci confecționate de croitor sau cumpărate de la oraș, această influență este integrată în costum în așa fel încît nu-i înstrăinează structura și caracterul etnic specific. Ceea ce ne reține atenția rămîne frumoasa îmbrobodire a capului cu pomeselnicul alb discret ornamentat, pieptănătura cu fiționi, numai aici

14. Căciun femeiesc din Cuciulata:

A. stanul, B. mînecele, C. brațele (cîinii din față), D. pava, E. cîinii.

întîlnită pe tot cuprinsul Țării Oltului, apoi ile cu guler răscoit, cu mînece largi lucrate în cosă și strînse-n pumnișori, înainte de a se termina în fodorii intermediari ca mărime între cei din Pădureni și Cuciulata. Acestea sînt tocmai piesele lucrate de fiecare fată sau femeie, ele constituind creația locală și caracteristicile ei. Rochiile largi cu șurțe bogat înflorate, pieptarul sau un fel de vestă numită «ispas», completează în mare costumul și-i dau o eleganță unică, ce nu e stricată nici chiar de cizmele purtate obligatoriu la sărbători, iarna.

Etatea și situațiile diferite, cît și piesele în sine, aduc și aici pe scena vieții satului o diversitate ce merită atenție.

Purtatul capului descoperit este regulă pentru fete, fie că părul se piaptănă cu cărare, fie mai adesea peste cap și se împletește în două

cozi. Bătrânele afirmă că în trecutul îndepărtat, relatat de alți bătrâni, fetele ar fi purtat și ele pomeselnec, nelegat însă, ci atârnat peste umeri, pe spate. Mai vag, informațiile vorbesc despre pieptănatul cu fiționi al părului și la fete, o pieptănătură ce o mai întâlnim numai la neveste, sărbătoarea. Acum, fetele poartă și ele iarna cîrpe cu flori roșii, legate sub bărbie. Ia tipică pentru fete este cea cu mîneca din gît și încrețită sub altiță. Frumos țesute în război, cu motive geometrice pe tot cîmpul lor și zise cu coscă, mînecele sînt principala podoabă a ilor, egalată doar de frumusețea pumnișorilor aplicați deasupra fodorilor (în trecut probabil erau brățări, adică încrețituri brodate). Peste cosca rezultată din alesătura în ițișoare, se face adesea broderie pe toată suprafața mînecii, de la umăr pînă aproape de pumnișori.

Androcul făcut din postav mai plin sau rochia se îmbracă peste poale, preferîndu-se culorile închise; deasupra, în față, un șurț lat, țesut în casă, din două foi și cu un colț întors și prins în brîu în trecut, iar mai nou două șurțe suprapuse. Rochiile erau și ele țesute în război, din bumbac și arnici, cu vârgi de-a latul, alb-albastru și alb-roșu. Ispasul este un fel de pieptar din catifea sau material gros înflorat, cu un croi puternic evazat în talie și cu un decolteu larg, garnisit jur împrejur cu blană neagră din picioare de capră. Se poartă sărbătoarea, mai cu seamă iarna, cu androcul. La rochie se purta odinioară, vara, laibărul cu fodori (o vestă de influență ungurească, roșie, pe talie, cu garnitură de panglici) și iarna pieptăruș romînesc de blană numit și laibărică.

Miresele, în ziua nunții, poartă ia fetească cu mîneca din altiță, iar după cununie și după masa care are loc la mireasă, nuna o îmbracă pe aceasta cu « ia cu chept » și cu borz și buște. Nașul îi dă atunci căița și pomeselnecul pe care i le îmbracă nașa după ce o piaptănă femeiește, adică cu fiționi. Părul, în acest caz, se piaptănă cu cărare paralelă cu fruntea, partea din spate făcîndu-se coc, iar cea din față, împărțită jumătate pe stînga și jumătate pe dreapta, e răsucită într-un fel de lăntișori ce trec prin fața urechii și pe sub aceasta la spate, unde se unesc cu restul părului la coc. Fiționii, aceste lăntișoare, decorează în mod delicat chipul, pe care-l încadrează apoi restul gâtului capului. Peste ic, îmbracă laibăr sau ispas, iar peste poale « sumna », o rochie largă, din mătase sau lînă de culoare albastră. Peste aceasta, două șurțe, unul alb dedesubt și altul din material de fabrică înflorat sau cătrînță aleasă cu strămătură de culori diferite.

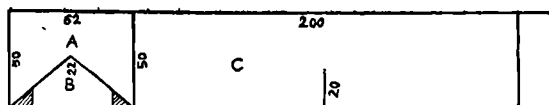
Se spune că nemeșele, ca mirese, înainte de a merge la biserică, puneau și cîrpe la gît.

IV. Tinere din Cuciulata

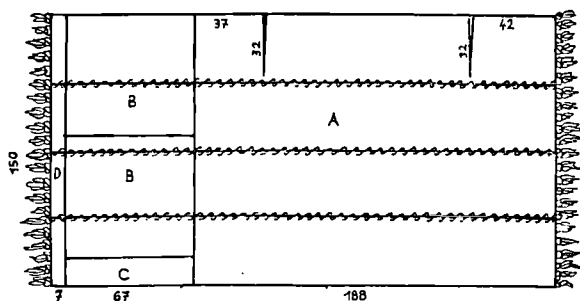
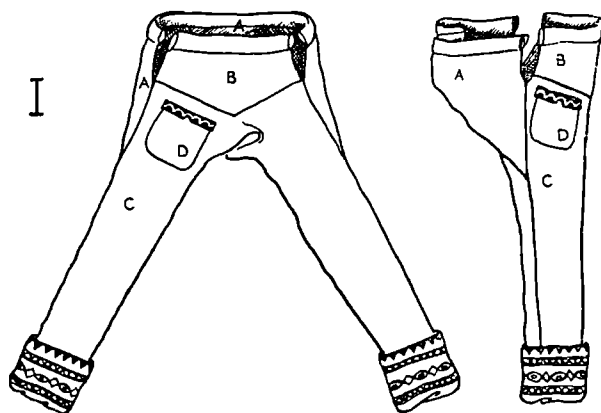

15. Bătrână din Cuciulata

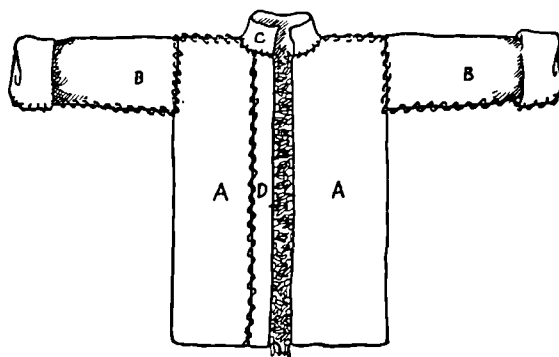

16. Piese de lână din costumul bărbătesc de la Cuciulata:

I. Cloareci fără cline la craci:
A. turul, B. turul mic, C. craci.
II. Sarica albă făcută din strai cu părul scos: A. stanul, B. minecile, C. gulerul, D. năditura din față.

II

În afară de ie, portul femeilor diferă de cel al fetelor, tocmai prin căița cu rețe și pomeselnec. Căița se poartă și singură, dar mai adesea cu cîrpă înflorată legată peste ea, sau cu pomeselnecul care se leagă diferit după vîrstă și situație. În afară de purtatul pe spate, nelegat și la fete, în trecut — pomeselnecul se poartă azi cel mai des « roată peste cap », de la dreapta la stînga, ori « pe sub barbă », cum îl vedem la nune și la bătrîne (la acestea atît în zilele de lucru cît și sărbătoare). Și în acest caz legătura se face tot de la dreapta la stînga, pe spate rămînînd capătul cu alesăturile în vergele ale pînzei de pomeselnec.

Așadar, deși portul vinețenilor pe parcursul ultimilor 60 de

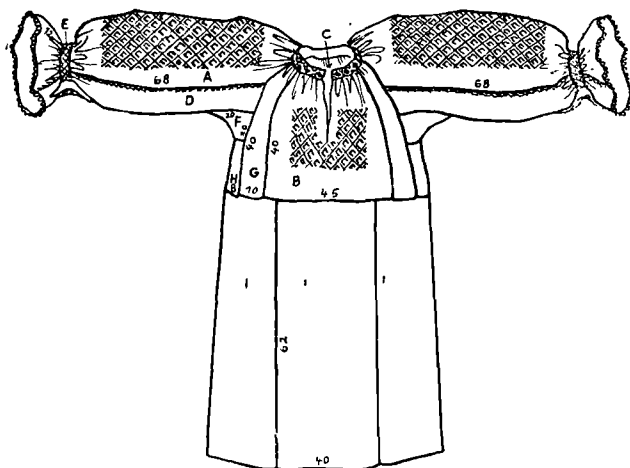
ani cuprinde tot mai multe piese din material de fabrică (unele de influență ungurească sau săsească), el își păstrează caracterul etnic și specific Țării Oltului, prin găteala capului, prin ii și alte piese care se aseamănă cu cele ale cuculăștenilor și celorlalte sate cu port mai pregnant « oltenesc » din zona Perșanilor. El are multe elemente comune cu portul din satele Grid și Perșani, așezate la marginea de sud-vest a zonei. Cămășile bărbătești, iile și mai ales șurțele lucrate în război se numesc « gridănești », desemnate astfel de popor tocmai pentru a accentua similitudinea în port.

La Părău se spune că dacă vrei să vezi port național, trebuie să mergi la Grid și la Perșani. Aceasta corespunde adevărului, așa cum tot adevărat e faptul că și părăienii au avut exact același port, dar l-au părăsit treptat. Procesul a fost pretutindeni același, mergînd de la transformarea unor piese lucrate în gospodărie, la înlocuirea altora.

Într-adevăr la Grid și la Perșani, portul popular îl întîlnim, cel puțin în zilele de sărbătoare, de la copiii de școală pînă la cel mai vîrst-

17. Cojocari din Veneția de Jos, lucrînd.

18. Ie de față din
Veneția de Jos:

A. mînecele (o foaie și jumătate), B. ciupagul din față, C. ciupagul din spate, D. băgătura la mîneacă, E. brățarea, F. pava, G. băgăturile la ciupag, H. pecuț, I. poalele.

nici săteni. Cel al copiilor este același cu al feciorilor și fetelor. Al bătrînelor este aproape identic cu cel din zona Făgărașului, arătat în primul caiet de artă populară, din seria consacrată portului din Țara Oltului.

Nu putem să nu relevăm din acest port piesele mai vechi și comune Țării Oltului, cum ar fi căița și pomeselnecul purtat de toate femeile căsătorite pînă către 1920, iar de atunci numai sărbătoarea, pînă prin 1940, pentru ca astăzi să fie purtate de către bătrîne și în general de femei la nuntă. Ia își păstrează croiul vechi cu mînecele din umăr, singura schimbare fiind apariția fodorilor după primul război mondial. Ornamentica iilor face încă adevărate salturi, de la alesătura unor dungi albe peste cot, la motive alese și apoi brodate chiar pe întreaga suprafață a mînecii, cît și pe piept în anii din urmă. O forină neîntîlnită o ia crătînța neagră, numită păstură în zona Făgărașului; ea se poartă aici încrețită într-o parte, încît atîrnă cu un colț pînă aproape de pămînt. În zile de sărbătoare se pune în față peste crătînța neagră, surțul covorăsc, ales în război, cu frumoase motive de-a lungul dungilor ce apar vertical și paralel cu corpul. Fetele și femeile tinere îmbracă surțul covorăsc peste o fustă albă plisată, încingînd corpul jur împrejur din care aceasta se mai vede numai lateral, în dreapta la fete și în stînga la neveste. Peste ie, toate femeile poartă vara laibăr de postav și cu panglici aplicate, croit în mod asemănător cu pieptarul crăpat în față, purtat de fete și neveste tinere. Bătrînele poartă și ele pieptar înfundat și cu floare mare pe mijlocul pieptului. Cu pomeselnecele făcute cu veacă și îmbrăcate

cu ie, crătință, șurț și laibăr peste poalele mai lungi, ele au o înfățișare stranie și amintesc de femeile pescarilor de pe țărmurile nordice.

Frijurile albe, ca și opincile, constituie acum rarități în portul bărbaților, care a suferit cam aceleași schimbări ca în restul zonei. Cît despre cămașă, de la cea zisă iobăgească — cu mînci largi și fără guler — a evoluat la cea cu guler și încrețituri la mînci, tinzînd să devină în forma actuală, tipică pentru întreaga Țară a Oltului.

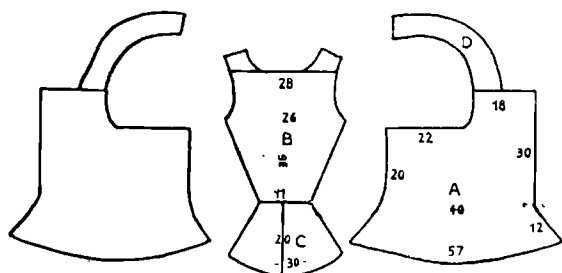
CONCLUZII DESPRE PORTUL ȚĂRII OLTULUI ÎN GENERAL ȘI DESPRE VALOAREA SOCIALĂ ȘI ARTISTICĂ A PORTULUI DIN ZONA PERȘANILOR ÎN SPECIAL

Portul popular din zona Perșanilor poate fi înțeles numai raportat la costumele întregii Țări a Oltului și al celorlalte zone mărginașe, în ceea ce privește piesele tipice, evoluția și calitățile sale artistice. Așa cum la Avrig remarcăm influența Săliștei și Mărginimii Sibiului, tot astfel prin portul « pădurenilor » trecem către zona Tîrnavelor, întîlnind elemente

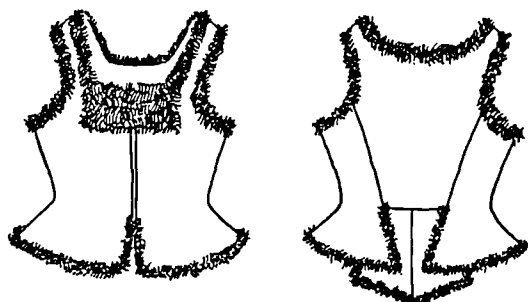

19. Ie din Veneția de Jos:

A. ciupagele din două foi, B. mîncile, C. băgătura mîncilor, D. fodorii,
E. pumnișorii, F. pava, G. poalele, H. borzul, I. obîlneul.

20. Piesă femeiască garnisită cu blană, din Veneția de Jos: Ispasul din catifea: A. părțile, B. spatele, C. flinticul, D. umărul.

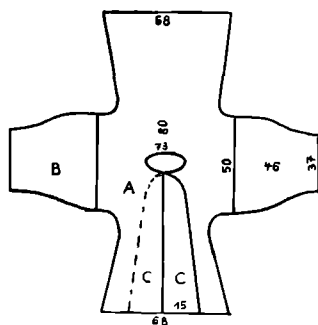
din portul românesc de la Paloș, Dăișoara și Rupea. Regiunea Țirnavelor este însă una dintre cele mai puțin cunoscute și aproape de loc cercetată din punct de vedere al creației populare, din care cauză nu se pot face încă legături și comparații sigure.

Pe baza materialelor concrete culese pe teren, se pot distinge în portul Țării Oltului trei categorii mari de piese: unele

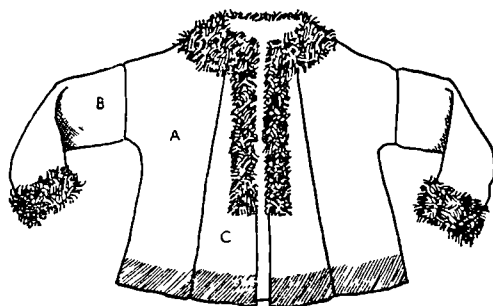
străvechi, comune întregului teritoriu (cum ar fi sarica, buboul, cămașa cu mîneca largă, vălitura capului sub forma pomeselnecului etc.); altele lucrate ca și primele tot în cadrul industriei casnice țărănești, caracteristice pentru diferitele grupuri de sate și care dau — nu numai prin numiri, cît mai ales prin materia primă și tehnica de lucru, croi, ornamentică și felul de a se purta — tocmai nota specifică portului din cele trei zone de port, tratate în suita celor trei « caiete de artă populară » despre Țara Oltului; în fine, există o serie de piese în genere din material de fabrică, lucrate în sat sau cumpărate gata de la oraș.

Păstrarea celor mai vechi piese de port de aici (cum ar fi sarica) pe care le semnalează și documentele începînd din sec. XV-XVI, nu este uniformă pe toată întinderea regiunii. În unele sate menținerea lor constă numai în folosirea la anumite manifestări tradiționale (ex. « ceata de feciori » la sărbătorile de iarnă sau primăvara la « obiceiul plugarului » sau cu prilejul căsătoriei). Interesant de reținut este și faptul că anumite stări și relații sociale au dus — tot pe întreaga regiune — la apariția unor noi piese sau la anumite modificări ale acestora. Așa s-ar putea cita: cămașa cu pumnași la bărbați, care a înlocuit cămașa veche

21. Piesă femeiască garnisită cu blană din Veneția de Jos: scurteica din postav închis.
- A. stanul dintr-o foaie, B. mânecile, C. clinii din piept.

rumînească sau iobăgească cu mînece largi, ori colțișorii negri aplicați pe manșete jos la cioareci. La femei, de asemenea, iile au înregistrat schimbări, trecîndu-se de la ia cu pumnași la cea cu fodor. Pînă astăzi însă, formele vechi se mențin alături de cele noi, primele păstrîndu-se mai ales în portul bătrînesc și în portul din zilele de lucru.

Varietatea mare pe care am semnalat-o în costumul popular pe întreaga Țară a Oltului — în special spre cele două zone de la margini Avrig și Perșani — și care merge pînă la un port specific fiecărui sat chiar, este rezultatul unor procese complexe. Așa, ar fi de amintit tendința masei largi de țărani care, scăpînd de iobăgie, doresc să schimbe și unele elemente ale costumului. Piese străine — sau chiar denumirile — au intrat în costumul românesc de aici, în feudalism și în timpul capitalismului, prin intermediul tineretului care a făcut armata austro-ungară, apoi prin relațiile de muncă (destul de mulți tineri romîni fiind servitori la sași) cît mai cu seamă prin produsele meșteșugarilor de la oraș (cojocari, curelari, pălărieri, cizmari etc.) — de cele mai multe ori sași sau unguri — și de la care se aprovizionau, deobicei romîni în tîrguri. De altfel, elementele și numirile împrumutate din portul săsesc sau secuiesc, uneori numeroase, au pătruns tocmai pe această cale, și ele se rezumă la anumite categorii de piese: de ex. pieptare, cizme, panglici, șurțe, piese de podoabă ce se adaugă costumului, unele ornamente brodate etc.

Îmbogățirea portului mergînd pînă la fast, atît prin creșterea numărului de piese, prin înlocuirea materialelor făcute în casă cu cele de fabrică,

cît și prin creșterea cîmpilor ornamentali și a ornamentelor în sine, este un proces — istoricește vorbind — mai nou, pornit la început din dorința de afirmare socială, dar denaturat adeseori de gustul unor elemente și acțiuni ale burgheziei orășenești.

În general, portul din zona Perșanilor a avut același drum istoric cu portul Țării Oltului. Așa cum am văzut însă, el se înfățișează diferit de cel din zona Făgărașului sau Avrigului datorită unor condiții locale. Dintre elementele străvechi sînt cîteva care impresionează de la primul contact, iar cercetarea lor ne pune în fața unor probleme de bază ale istoriei portului popular românesc. Unele asemănări cu portul din Țara Oașului (de ex. pieptănatul părului sau obiceiul ca mirii să poarte cele mai vechi piese de costum, în Oaș guba, iar la Perșani sarica sau zechea în trecut), ori cu portul din munții Apuseni (de ex. pieptănatul « nevestește » la Mateiaș), alte asemănări cu Bihorul sau cu zona Pădurenilor din Hunedoara ori cu Moldova (ex. zechea cu clini) — oferă argumente pentru teza unității și continuității portului popular, spre a cărui reconstituire istorică tind și studiile din seria « Caietelor de artă populară ».

Piese tipice pentru zona Perșanilor, în afară de bubou și sarică, pomeselnec și vălitoare, mai trebuie considerate toate acelea care caracterizează de fapt portul popular de aici. Astfel, în grupul satelor de « pădureni » avem: clicinul alb sau recent cafeniu, zechea cu clini, cioarecii cu manșetă lată, cîrpa la gît, pălăria cu bor lat, pieptănătura părului în cununiță la fetițe sau cea « nevestește » la femeile măritate, crătințele roșii (în forma în care au fost folosite — credem noi — în tot sudul Transilvaniei), șurțul cu ruji aplicate, vălitoarea și brobodencul, apoi broderiile cu motive și culori specifice, lucrate pe dos etc.

În grupul satelor de « olteni », cum le-am spus celor care păstrează structura portului făgărașenesc, sînt de relevat, pe lîngă bubou, frijurile și recălele din pănură, cămășile cu pumnași și ștrafuri, pieptarele colorate mai sobru, iar la femei iile cu mînecele încrețite pe umăr și toate cu fodori, fotele din pănură neagră ș.a.m.d.

Faptul că, în zona întreagă, costumul național este port permanent și în zi de lucru și duminică, menținut aproape în toate satele, constituie o primă caracteristică socială. Elementele care marchează, în special pentru trecut, diferențieri de clasă sau de stare socială (de ex. cioarecii cu colți la « boieri », cămașa iobăgească) dar mai ales deosebirile, marcate prin detalii, între vîrste și sexe, sau cele ocazionate de ceremonii, conferă și costumului din zona aceasta o valoare de document istorico-social.

V. Pieptar din Veneția de Jos

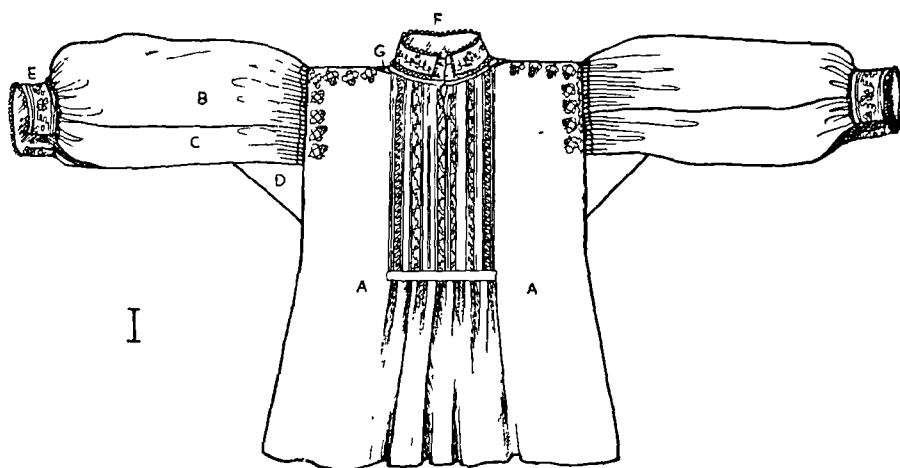
22. Tinăra fată ajutată la gătit de o femeie din Veneția de Jos

Așa cum îl putem cunoaște astăzi, costumul din zona Perșanilor se impune însă puternic prin calitățile sale artistice, ce rezultă din materia primă (cînepă, lînă, in) din felul și tehnica țesăturilor din care se fac piesele (pănură albă, seină sau maronie, pînza de cînepă și de bumbac cu alesături în tăblii etc.) din croiul și înfățișarea generală a costumului, cît și din ornamentica lui.

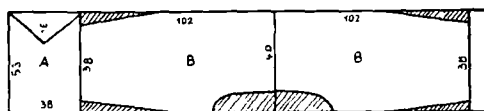
Numai gâteala capului, singură, ar putea da naștere unui studiu special, așa cum se poate deduce chiar din descrierea celor cîteva elemente, făcută de noi. Dintre creațiile cele mai autentice merită și trebuie să ne oprim asupra broderiilor din satele de «pădureni», care aduc o notă deosebită față de întreaga Țară a Oltului prin arhaismul lor, prin geometrismul aproape exclusiv al motivelor și prin varietățile ce le realizează creatorii în cadrul unei game cromatice reduse, acordată fie pe roșu, fie pe negru, și la care se adaugă verdele și albastrul, cu rare accente de galben sau alb. Întreaga ornamentică este mai unitară decît în restul Țării Oltului, atît în motivele cît și în coloritul lor. Comparația ce o făcea un pictor relativ la unele motive de aici este cu totul îndreptățită, atunci cînd spunea că grupe întregi de broderii îi par variațiuni pe aceeași temă muzicală, realizate din jocul măiestrit al culorilor pe aceeași schemă de motiv, ce-și schimbă totuși aproape de fiecare dată ceva și în desen. Ceea ce mai caracterizează, în general, broderiile de aici este tehnica cusutului pe dos, folosită ca regulă pentru anumite categorii de ornamente. De asemenea, utilizarea unor motive ornamentale speciale pentru anumite piese și chiar pentru anumite vîrste, ori pentru zile de lucru și sărbători. Varietatea de motive ține deci, într-o măsură însemnată, de funcția lor socială, așa cum armonia de culori, cu dominanta principală în roșu, exprimă o preferință artistică și un optimism sănătos, nelipsit totuși de oarecare gravitate.

De asemeni se poate spune cîte ceva despre fiecare din principalele categorii de ornamente. Astfel, gulerele iilor femeiești se realizează totdeauna prin cusătură pe dos și cu urzeală în roșu, ce marchează structura modelului. Motivele (ochișori, furculiță, hai mincinoasă etc.) au aproape totdeauna o formă romboidală, fiind de fapt un motiv ce se repetă, alternîndu-se însă două culori ce dau astfel compoziției dinamism.

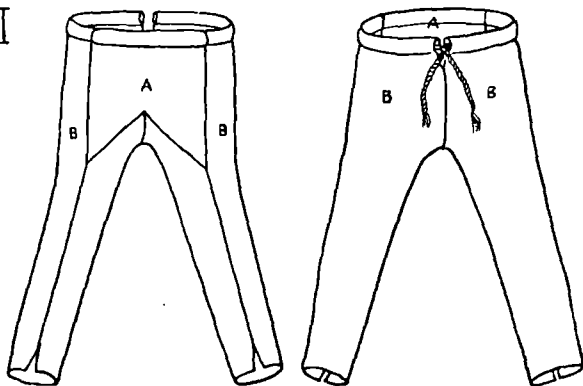
Ciupagele, în față, de la gulerul iei în jos, sînt toate opere de artă prin broderia lată pînă la 5 centimetri, făcută pe încrețiturile dese ale

I

II

23. Piese din portul bărbătesc din Veneția de Jos:
 I. Cămașă feciorească: A. stanul, B. mânecile, C. băgătura la mâneci, D. pava, E. pumnișorii, F. gulerul, G. broșcuța de lângă gît. II. Cioarecii: A. turul, B. cracii.

pînzei. Tehnic, brodatul lor pe încrețitură se face în trei faze: întâi se « calcă », adică se încrețește pînza, apoi se « urzește » cu roșu și se lasă locuri albe numite « cărări », care — în a treia fază — sînt umplute cu albastru și verde. Motivele cele mai mari sînt ca niște scheme geometrice, de formă lunguiață, purtînd numiri de plante sau de animale (floare de ferfenel, floarea învîrtită, oblîncul, racul, unghia oii, ungreauu ăl cu puii, gătejalele etc.); unele sînt mai înguste, cum e melcul, întîlnit la bătrîne, altele reprezintă mai ales simboluri (ex. cruciulițele, zala) și se folosesc mai ales la ciupagele fetei.

Alțițele, adică broderiile în formă de șir care se fac pe mîneca iei, sînt de două feluri după locul ce-l ocupă pe piesă: peste umăr la femeile căsătorite și peste cot la fete, diferențiînd și mai mult portul femeilor de cel al fetelor.

Găsim însă diferențe de tehnică, motive și culoare chiar și în cadrul acestor categorii. La femeile căsătorite, coloritul este în general închis, din cauza desenului care se face cu urzeală neagră, motivele reieșind din albul pînzei lăsat liber. În cuprinsul lor intervin accente cu roșu, verde și albastru.

La femeile bătrîne tehnica este aceea a punctului « în cruce », motivele (de ex. coada rîndunicii, scara popii, hele din chistolnic, strînghișorii, ciocănauă, schicu grîului etc.) avînd forma unei linii sinuoase înguste și pe care se înscriu, prin alternanță, fie două motive, de aceeași culoare, fie un simplu motiv ce se repetă, alternîndu-se însă culorile.

De reținut că adeseori alțițele femeilor bătrîne sînt fragmente, jumătăți din motivul original, de aceea se și spune « vîrful la hele mari » etc.

Alțițele femeilor tinere se cos pe dos și sînt mult mai late (între 2—5 centimetri) avînd aproape totdeauna un fel de margine dantelată cu colțișori.

Variatatea de motive este mai mare la femeile tinere, numirile fiind și ele altele (ex. cuhălmenele, zăluța pe dos, postărnicele, hele mărunte, hele din ciupage, cornul berbecelui etc., acesta din urmă apărînd mai ales pe iile de sărbătoare).

La fete, motivele se înscriu pe o linie continuă de pe care se înalță desenul propriu-zis, ca o floare sau un copac.

La fetele mici, pînă la 6—8 ani, motivele (de ex. cuibul gangului, puii hei popești, păvălenii, potorii, sîghîșoreni, roțița din bacauă, chicioa-

rele mesii etc.) se fac numai cu roșu; rareori, și aceasta de curînd, cu alte culori și tot prin tehnica « în cruce » ca la bătrîne.

La fetele mari însă, cusătura se face pe dos, structura desenului cu negru, iar umplutura cu roșu, verde și albastru.

Printre motivele din alțițe, am întîlnit cîteva de certă influență orășenească, motive care imită forma panglicilor săsești, fapt pe care-l trădează chiar și unele denumiri ale acestora (de ex. florica din băcană, drăogenele, barșon mercheșan etc, ultimele două amintindu-ne numirea unor localități săsești în trecut).

Lista categoriilor de broderii poate fi mult lungită. Mai amintim doar: puii pe mîneacă în jos și la fodorii iilor, de obicei ca niște lăntișoare înguste, dintr-o singură culoare, roșie la fețite și policrome la fete și neveste, cusuți pe dos atunci cînd șirul e format din fragmente sau pe față cînd e ca un lanț neîntrerupt. Aceasta duce — se înțelege — și la efecte artistice deosebite. Anumite denumiri sînt foarte frecvente la acești pui: bradul, zăluța, coada mielului, strînghișorii — un motiv sinuos cu foarte multe variante — cracii broaștei, moldițele, gîndacii etc. Șirele cusute pe încrețitura fodorilor, la pumnișorii iilor, pe pînza ce împodobește capul femeilor (zisă bogasiu), apoi cheițele făcute prin ajur sau cu croșeta, precum și broderiile de la gulerul cămășilor bărbățești sau cele pe cioarecii de lînă constituie un șir nesfîrșit de realizări artistice, în care se exprimă puterea de creație și gustul popular local.

Înainte de a încheia, ar trebui să subliniem încă o dată faptul că dacă portul din zona Perșanilor îndeplinește — în mod firesc — funcția de îmbrăcăminte, adaptată prin materiale și forma pieselor la necesitățile de viață ale țăranilor, el trebuie să fie considerat și o creație artistică în care se reflectă mentalitatea și gustul acestor oameni harnici și cu dragoste de viață, plini de un optimism luminos ca și portul lor.

Față de valoarea portului din această zonă, în general etnografică, dar mai ales artistică, nu poți rămîne însă indiferent. Este firesc ca el să se schimbe, așa cum s-a schimbat mereu de-a lungul istoriei. De aceea, în afară de cercetarea științifică și de valorificarea lui în cadrul activităților culturale, ceea ce constituie o primă datorie, în cadrul posibilităților ce se oferă astăzi mai mult decît alteori în trecut, este de a se aduna aceste comori în muzeele de la Sibiu, Făgăraș și Rupea și în colecțiile locale (cum e cea de la Mateiaș). De a face, apoi, ca oamenii acestor locuri să știe că portul lor este valoros tocmai prin ceea ce are specific

și că el trebuie să fie păstrat, fie chiar numai drept costum de ceremonie sau sărbătoare sau pentru manifestări culturale.

Explicându-le semnificația socială și istorică a portului lor, ca unul dintre cele mai importante elemente ce i-au caracterizat etnic, și relevându-le calitățile artistice, facem cu toții o operă de educație patriotică și artistică, de încredere în forțele proprii ale poporului.

24. Feciori și fete din Mateiaș în port de sărbătoare

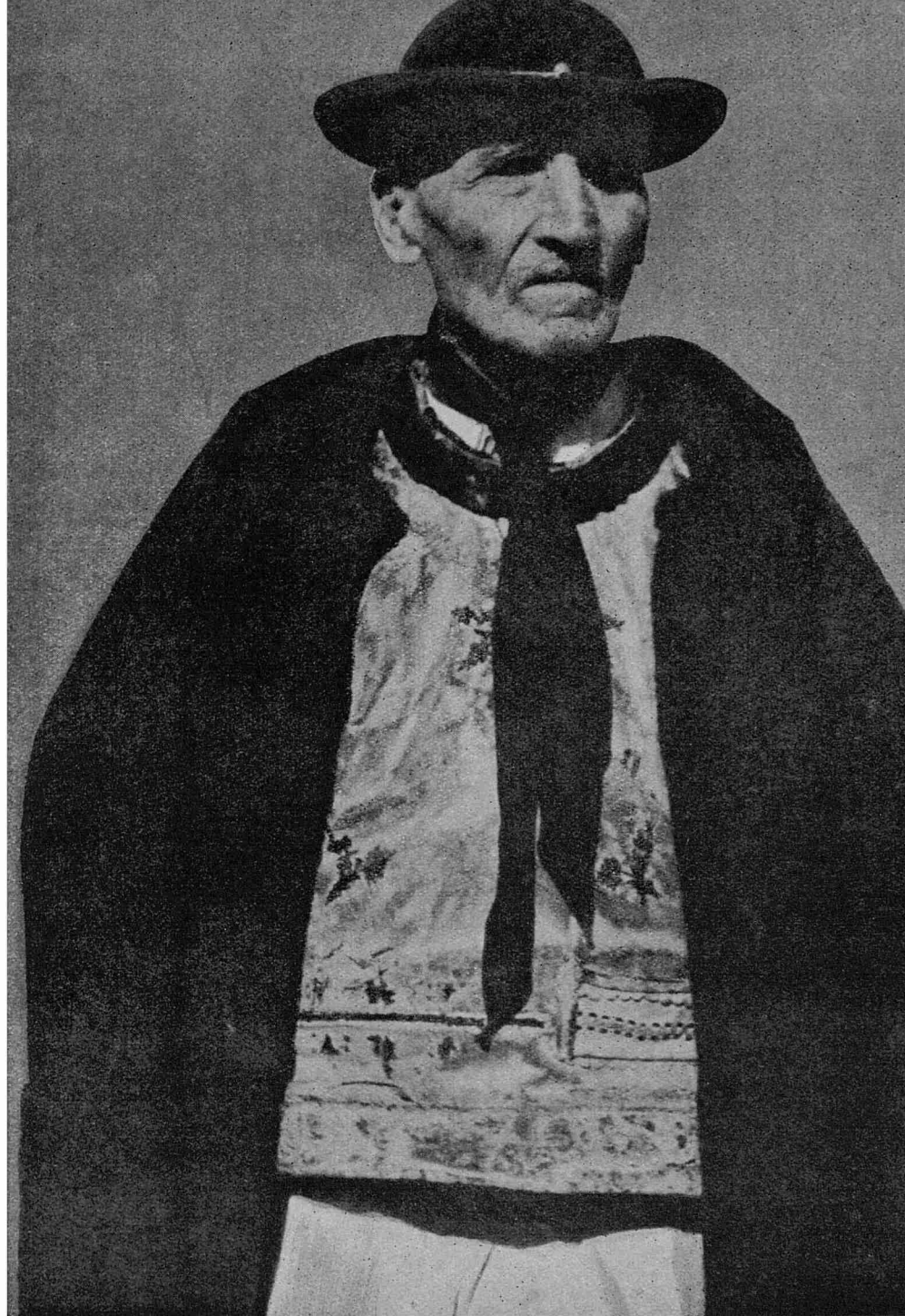

26. Fetițe din Mateiaș

27. Feciori din Mateiaș, în port de vară

28. Bătrîn din Mateiaș

30. Feciori din Mateiaș în port de ceață, iarna.

31. Femeie tânără din Mateiaș cu copil mic în brațe

32. Femeie tinăra cu vălitoare pe cap

33. Femei bătrâne din Bogata Olteană

34. Bătrâni din Bogata Olteană în port de sărbătoare

35. Bătrini din Bogata Olteană, cu zechile pe umeri

36. Un fecior și o fată s-au întâlnit la nuntă la Dopca

38. Mirii și nașii, în port de ceremonie

37. Femeie tânără din Cuciulata

39. Femei tinere din Cuciulata, în port de sărbătoare

40. Bărbat din Cuciulata

41. Pereche
tînăra din Co-
măna de Jos

42. Bătrînă din Comăna de Jos

44. Fete și neveste tinere, feciori și bărbați, din Veneția de Jos, în costume de sărbătoare

43. Femeie tânără din Veneția de Jos în port de sărbătoare

45. Gâteala capului la o femeie tinăra din Veneția de Jos

46. Copii de vîrstă școlară, din Grid

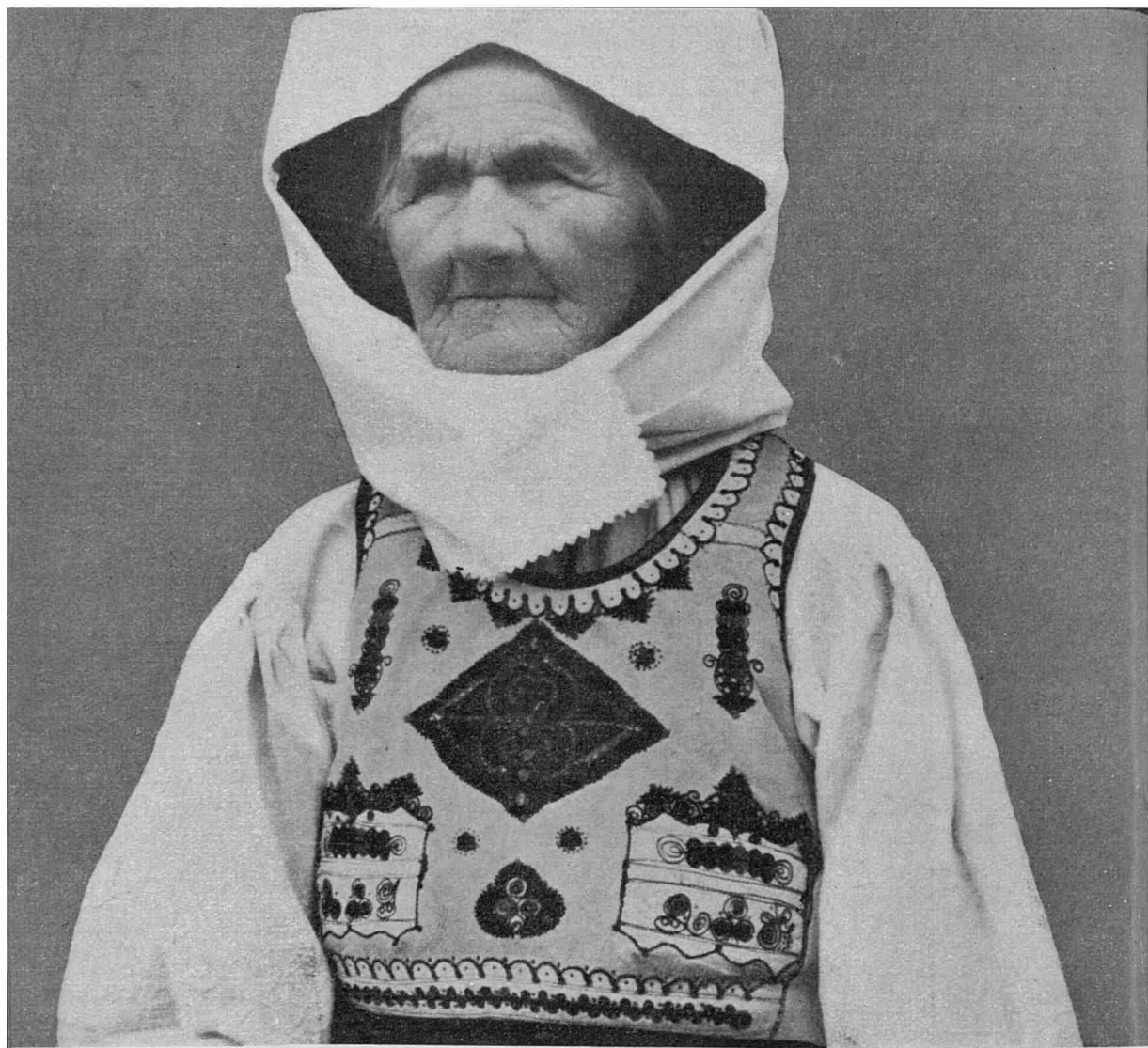

47. Tinăr din Veneția de Jos

48. Nevastă tinărahă gătita de sărbătoare, din Grid

19. Bătrână din Grid

50. Bătrîne din Grid

G L O S A R

1. *Alliță* (srb. latica): sensul inițial: partea de sus a minecii la ȧ femeilor, care acoperă umărul, mai îngustă decit mineca. Ea se încrețește și se coase de altiță. Mai tirziu, s-a chemat așa ornamentul cusut peste umăr, chiar dacă mineca avea o lățime egală, fiind dintr-o bucată. La Mateiaș, la fete, altițele sînt cusute peste cot, iar la femeile măritate, peste umăr.
2. *Androc* (sas. Onderrock și Anderrock, rutean. andarak): fustă largă femeiască din postav.
3. *Anglie* (*rochie de*) (neogrec. anglia și srb. anglia): fustă din postav fin, căruia i se spune de «anglie», materialul fiind importat pe vremuri din Anglia.
4. *Aripă* (lat. alipes): clinul din părți la zeche.
5. *Bueră* (lat. vulg. bajula): șinor împletit, croșetat sau răsucit, cu care se leagă gura ȧi sau cămășii.
6. *Barșon* (ung. bársony): catifea, folosită mai ales pentru ornamentarea unor piese de port.
7. *Băgătură* (cf. v. slav. badati: a găuri): bucată adăugată la anumite părți ale pieselor de costum, pentru a le lărgi, în special pentru ȧile femeiești.
8. *Bălișori* (derivat din balț, lat. balteus: cingătoare): bănuți micuți din metal galben, ușori, înșirați pe o ață; folosesc pentru găteala capului la mirese la Mateiaș.
9. *Bertie* (berte, sing. bertă: fr. și germ. berthe, ung. berta): panglică de lînă, bumbac sau mătase înflorată, folosită mai ales în costumul femeiesc.
10. *Bențe* (sing. bantă, sas, pol. rutean. bant): manșetă îngustă la cămășile bărbătești. Rareori, termenul e folosit și la ȧe.
11. *Beșicuțe* (lat. vesica): mărgele de sticlă colorată.
12. *Bogasiu* (turc și neogrec. bogasi): foaie de pînă de bumbac sau giolgiu, lungă de cca 250 centimetri, cu care se îmbrobodesc femeile peste vâlitoare. Purtată mai mult la Mateiaș, sărbătoare.
13. *Borte* (rut. bort): plăci din aluminiu cizelate și garnisite la mijloc cu pietre colorate, înșirate pe două rînduri și folosite ca podoabă în jurul gîtului la fete, la Mateiaș.

14. *Bortliță* (dim. de la bortă): podoabă de cap la Mateiaș pentru mirese, purtată pe cap, compusă din zgherdan, știurechi, garofițe și peuni (cf. descrierii din text). În zona Făgărașului are cu totul alt sens: panglică de broderie spartă aplicată la ii, de-a lungul mîneclor.
15. *Borz* (ung. borz): volănaș în jurul gîtului, sub obinzeală la ia de fată și nevestă, făcut din panglică colorată sau o fișie de pînză. Uneori — la Cuciulata — borzul se pune și la umăr, de unde pornește mîneca.
16. *Brăcini* (lat. pop. bracile): panglică țesută din lînă, în scîndurică, cu model ce reiese din urzeală. Brăcinile înguste se folosesc la legat șurtele, iar cele late se poartă în formă de brîu. Termenul întîlnit în satele «pădurenești».
17. *Brățare* (lat. brachiale): manșetă la mîneca ieii, care separă fodorul de mînecă, fiind de lățimi diferite după sate, oarecum invers proporțional cu lungimea fodorului.
18. *Brațe* (lat. brachium): clinii din față la hainele din pănură sau postav, adăugați la stanul din față. Termenul folosit mai ales la zeche, în Cuciulata, Mateiaș, Bogata. În zona Făgăraș, se cheamă brațe mîneclile la sarică, bubou sau recăl.
19. *Brîne* (v. slav brunia): broderie lată pe partea de jos a pieptarului, jur împrejur.
20. *Brobodelnice* (sau *brobodenec*) (cf. bulg. podbradia): o foaie din pînză lungă de bumbac alb, brodată la capăt, cu care se leagă femeile peste vâlitoare în diferite feluri, după vîrstă și ocazie.
21. *Brosuță* (lat. vulg. broscă): clin triunghiular, mic, care se introduce lîngă gulerul cămășilor și al ilor, între foile din față și spate, pe umăr.
22. *Bubou* (cf. ung. guba): haină lungă, groasă, din lînă, dată la vâltoare, cu părul scos; folosit în locul termenului mai vechi de sarică. De culoare albă, ori seacă, în zona Perșanilor.
23. *Bundă*, *bundiță* (ung., sîrb, rut. bunda): pieptar din blană de oaie, crăpat în față, întîlnit sub această denumire la Mateiaș și Bogata și purtat acum mai ales de femeile bătrîne; în timp ce în restul Țării Oltului se cheamă așa o haină lungă din pănură sau postav.
24. *Burduful cizmelor* (cf. rut. burdiug): carîmbul cizmelor femeiești, din piele de capră, care fiind moale se încrețește în cute orizontale, în gen de armonică.
25. *Buște încrețitură* în cute mici care string pînza, acolo unde se agață mîneclile de umăr la ie și cămașă. Termenul întîlnit mai ales la Cuciulata și Comăna.

26. *Căciulă cu primblă* (lat. pop. casibula și perambulo): căciulă bărbătească din blană neagră de miel, de formă specială: partea de jos este răsfrântă în sus, partea îndoită fiind căptușită tot cu blană neagră. Este numită și «șapcă» la Mateiaș. De influență săsească.
27. *Căciulă cu veacă* (v. slav. vieko): marginea de jos a căciulii, răsfrântă în sus, asemănătoare cu căciula cu primblă.
28. *Căhăli* (germ. kachel, rut. kahlea): cahle, plăci de sobă din lut ars, lucrate de olari în forme de lemn de obicei.
29. *Căiță* (sîrb, bulg. kaica): scufiță ce acoperă tot capul lăsînd numai fața liberă, pentru băieți și fete mici. Întîlnită acum numai la Mateiaș. Se mai cheamă așa o găteală de cap a femeilor. Scufița femeiască e împodobită cu panglici roșii, din material de catifea sau atlas negru și cu flori. Are un colț ascuțit la spate, în zona Perșanilor, iar în părți două urechi mari din panglică neagră încrețită. Piesă purtată în toată Țara Oltului pînă la Cuciulata inclusiv, unde i se spune «căița bruzburată».
30. *Călcături* (der. din calca, lat. calcare): încrețitură în pînza ciupagului la ii, și pe care se brodează.
31. *Călțuni* (lat. calceamentum): un fel de ciorapi cusuți din pănură albă, purtați mai ales în opinci, în toată Țara Oltului. În zona Avrîgului, erau și un fel de cizme cu tureac jos. În zona Perșanilor, se cheamă călțuni și cizmele femeilor, cu tureac înalt, făcute pe același calapod drept, pentru ambele picioare.
32. *Cămașă iobăgească* (lat. camisia, ung. jobbaghy): cel mai vechi tip de cămașă bărbătească ce se mai poate întîlni azi în satele din Țara Oltului, cu croi simplu, din bucăți drepte de pînză de cînepă sau bumbac, purtată în zilele de lucru mai ales — și de către miri, în zona Perșanilor, ca piesă de ceremonie.
33. *Cernit* (v. slav. cruniti): vopsit negru.
34. *Cheiță* (dim. din cheie, lat. clavem): cusătură ornamentală care unește două părți diferite, în special la cămăși și ii. Mai tirziu, termenul de cheiță s-a dat și pentru dautela cumpărată și introdusă între două bucăți de pînză.
35. *Cherest* (ung. kereszt): șurț femeiesc cu o panglică de cumpărat, cusută deasupra marginii de jos a șurțului; purtată în special la Veneția de Jos (ungurește înseamnă cruce).
36. *Chindisit* (derivat din neogrec kendo): dichisit, brodat.
37. *Chinteș*: un fel de rochie fără mînece, purtată de mirese peste restul îmbrăcămîntei.
38. *Chistolnic*: tipar pentru prescure, sculptat, din lemn; la Mateiaș se cheamă astfel un anumit motiv de broderie.

39. *Cioareci* (v. slav): pantaloni bărbătești din pănură albă, cu croiuri care variază în diferite zone și regiuni.
40. *Ciocănauă* (cf. bulg. ciukan): motiv de broderie din Mateiaș, constând din mici motive patrate, așezate pe o linie sinuoasă sau dreaptă.
41. *Cipcă* (srb cipka, ung. csipke): dantelă lucrată cu mîna sau de fabrică.
42. *Ciupag* (v. slav ciupagu): partea de la brîu în sus, la ia femeiască; în unele comune se înțelege prin ciupag numai partea de sub guler.
43. *Cîrligonți* (cf. rus., pol. karlik): cîrlionți: ornament din șinor negru de lînă, aplicat în formă de cîrlige mici, pe cîini, la zeche.
44. *Cîrpă* (v. slav krupa): în general, basma de formă pătrată. Cîrpele de gît ale bărbaților din satele «pădurenești», de formă triunghiulară, cu ciucuri la capete, sînt specifice satelor românești din jurul orașului Rupea.
45. *Clicin*: haină scurtă din pănură, purtată de femei și bărbați, de culoare albă în trecut și cu ornamente aplicate, de culoare maronie închis astăzi și numit «clicin negru».
46. *Conciu* (it. concio, srb koncia): găteală de cap la femei, constînd dintr-un ștergar lung, montat pe un mănunchi de paie de formă triunghiulară. La Mateiaș se poartă conciu de către femeile tinere după cununie, cîteva duminici.
47. *Coscă*: un model de formă dreptunghiular de obicei, țesut pe mîneca iei și care reiese din năvădătură.
48. *Col* (lat. cubitus): unitate veche, folosită mai mult pentru măsurat lungimea pînzei, egală cu 62 centimetri.
49. *Creața* (probabil lat. crispus): podoabă purtată de către fete, pe plete, peste creștetul capului; formată dintr-o panglică roșie încrețită, cu mărgelile de sticlă cusute pe ea. «Crețe» se cheamă și cutele mici, plisate printr-o încrețitură specială, folosite la unele ii peste umăr, unde se agață mîneca de ciupag.
50. *Cuhălmenuțe* (din ung. köhalom): denumirea locală dată unui anumit ornament brodat, indicînd proveniența din jurul Cohalmului.
51. *Cujbă* (v. slav gonjba): dispozitiv fixat la vatra liberă țărănească și folosit pentru agățatul ceaunului. E format dintr-un lemn așezat vertical lîngă vatră și care se învîrtește în jurul axului. Are un braț de lemn sau de fier pe care se pune căldarea sau ceaunul.
52. *Cuptuș* (germ. cuptuch): căptușeală, mai ales la cămășile bărbătești, peste umăr și spată.

53. *Dirg*: partea din faţă a cioarecilor, de formă triunghiulară ascuţită, băgată între cracii cioarecilor şi ajungând până sus în faţă. Dirgul se numeşte « flintic » în Mărginimea Sibiului, sau « turu hăl mic » sau « petecuţ » la Mateiaş.
54. *Fişioni*: pieptănătură specifică, în trecut, a fetelor, acum a nevestelor din Veneţia, pentru sărbători mari, şuviţele de păr fiind răsucite în formă de lănţişor, începând de la cărarea din mijlocul capului. Se răsuceşte şi se trec în dreptul urechilor la spate, unde se împletesc cu restul părului într-un coc.
55. *Flintic* (ung. feleg): petecuţ de formă triunghiulară, care la Veneţia apare ca un adaos la spatele pieptarului numit « ispas ». În alte părţi, flinticul este clinul triunghiular din faţă, la cioareci.
56. *Fodori* *fiodori* (ung. fodor) pl.; fodorei: încreţituri de pînză, dantele sau cusături de arnici; un fel de manşete lungi, evazate, aplicate la mincă jos la anumite ii şi cămăşi bărbăteşti. Se aplică mai nou şi la gulerul iilor la fete sau femei tinere, formînd un fel de guleraş întors, lat, de dantelă.
57. *Frijuri* piesă veche de port. De culoare închisă, din pănură, croită drept, fără guler, buzunare şi nasturi. Acelaşi croi la bărbaţi şi la femei. Purtată acum de bătrîni. Tipul nou, modern, diferit, lucrat de croitori, cu guler, buzunare, nasturi, ornamente aplicate.
58. *Gătejele* (der. din v. slav gati): model de broderie din Mateiaş.
59. *A glăfui*, *glănţuul* (cf. germ. glanz, pol. glans): a da lustru, în special la ţesăturile de culoare neagră, pentru a deveni lucioase.
60. *Gugi*, *gugiunan* (turc. gügeman): scufiţă, căiţă, căciulă pentru copiii mici.
61. *Ie* (lat. linea): cămaşă lungă femeiască, compusă în partea de sus din ciupag, spate, mînci şi spate, iar în partea de jos din poale. Se prezintă în numeroase tipuri şi variante astăzi. Uneori se cheamă ie numai partea de sus, partea de jos — poalele — fiind o piesă separată.
62. *Ilıc* (turc. ielek): un fel de vestă sau pieptar, din postav alb, brodat cu maşina în broderie plină, policromă. Întîlnit la Cuciulata.
63. *Ispas* (v. slav. ispasu): denumire locală pentru un pieptar femeiesc din catifea, garnisit cu blană de ied; întîlnit numai la Veneţia.
64. *Izmene* (v. slav. izmiena): purtate sub cioareci, din pînză de cînepă sau cu bumbac, cu un croi simplu. Se mai numesc astfel pantalonii de vară, din pînză de bumbac albă, ţesută în casă, cu un croi asemănător cioarecilor sau cu pantalonii de oraş.

65. *Laibăr* (sas leibel): termen cunoscut mai mult în sud-vestul țării. Piesă în gen de vestă, purtată de femei și fete. Din stofă, catifea sau postav, de obicei de culoare neagră. Croit pe talie, cu revere. Brodat cu mătase neagră și ornamentat cu șnur aplicat.
66. *Lâncieț* (cf. lat. lancea, it. lancia, ung. lancia): încreștura ciupagului în față la gît printr-o broderie pe muchia cutelor. Uneori se coase lăncieșul și la încreștura mincii unde se strînge pentru fodor.
67. *Mîneca* cu *spetează* (lat. manica, spatha, albanez spataza): mîneca de la ia femeiască care a fost țesută cu un model ales în spetează.
68. *Mîț* (lat. pop. agnicia): lîna cea mai scurtă, tunsă de pe miei, noatine sau cîrlani. Mîțul se toarce împreună cu alte fire mai lungi (uneori chiar de cînepă) și se folosește ca urzeală.
69. *Mîșcători* scurt pandantiv de mărgelă de sticlă, fixat la un capăt de veașca vîlitorii femeiești de la Mateiaș, încît șirul scurt de mărgelă — descrescînd ca mărime către capătul liber — se mișcă la orice clătinare a capului.
70. *Moldițele* (germ. mulde): motiv de broderie din Mateiaș.
71. *Muște* (lat. musca): ornament brodat, rezultat din punctul în cruce.
72. *Obinzeală* (de la benzi, pol. bent., germ. band): bentiță îngustă, cusută de obicei în loc de guler la ie sau cămașă, uneori și peste încreștura de la partea de jos a mincii, separînd fodorul de mîneacă. În satele Mateiaș, Bogata Olteană și Veneții, obinzeala se cheamă numai bentița de la gîtul iei.
73. *Oblincu* (v. slav oblaku): bentiță îngustă cusută peste încreștură la mîneca iei femeiești, unde se separă fodorul de mîneacă. Termenul are circulație restrînsă, în satele «pădurenești».
74. *Pavă* (rus paha, ung. páha): petec pătrat, ce se pune sub mîneacă (sub broască), între foaia din față și cea din spate a iei.
75. *Pănură* (lat. pennula): postav alb sau colorat, din țesătură de lînă, lucrat în piuă. Folosit mai ales pentru cioareci și frijuri (se vede în Moldova, Transilvania, Banat).
76. *Păstură* (lat. pastura): pînzătură, în Carpații moldo-transilvăneni; derivat din pînză. Piesă în gen de fotă purtată de femei. Cele bătrîne au păstură din pănură neagră «glățuită», iar cele tinere din material mai fin (lînică, bumbac), cu aleșături în culori. Tot păstură se cheamă, în partea de vest a zonei Făgărașului, cîrpa de cap.
77. *Pătacele* (cf. it. patacca: leșcaie): bani, monede vechi, folosite ca podoabe la costumul miresei la Mateiaș.

78. *Piept* (lat. pectus): cute înguste, verticale, cusute cu mașina pe piept la ie și cămașă. În zona Făgărașului se spune mai mult «ștrafuri» în loc de piept.
79. *Plantică* (ung. pântlika, neogrec pantlika): panglică sau fundă colorată, cumpărată din prăvălie. Termen întâlnit în toată zona Perșanilor.
80. *Pomesel nec, polmesenec, pomnesel nec* (vechi slav; vezi polonezul polmiesiecznik — semilună): piesă de port în formă de ștergar alb, de 2 metri lungime și 30—35 centimetri lățime, din pînză țesută în casă. La capete are alesături în «ciurele» și vârguțe simple cu mătase albă sau neagră. Îl mai poartă astăzi femeile bătrîne. Se purta obligatoriu de către femeile măritate, peste călță în diferite feluri, în funcție de vîrstă și ocazie (vezi textul).
81. *Pumnași* (ardelenism; diminutiv de la pumn, lat. pūhnus): manșete înguste, strînse, la mîneca ilor vechi și a unor cămăși bărbățești, marginea încrețită și ornată cu podoabe de arnici.
82. *Pumnișori* (dim. de la pumn, lat. pūhnus): terminația bufantă a mînecii, strînsă într-o bentiță îngustă (obinzeală) și întoarsă în așa fel pe dos încît obinzeala se ridică mai sus pe braț, iar lărgimea pînzei mînecii se scoate de sub obinzeală.
83. *Purecelul* (dim. lat. pulex, pulicis): model de cusătură mărunță, folosit ca cheiță ce unește două bucăți de pînză (la ii, cămăși, șurțe).
84. *Recăle* (sas rōckli, ung. rekli): haine groase din pănură de culoare închisă, ca lungime între jachetă și palton. Au un croi drept, din bucăți nerăscroite. Le poartă și bărbații și femeile.
85. *Riefe* (cr. slav raca): un fel de urechi mari, cusute lateral pe marginea călței, ce înconjoară fața femeilor. Sînt făcute din panglică neagră încrețită.
86. *Roală* (lat. rota): denumire dată astfel unui ornament, din panglică încrețită, roșie sau verde, aplicată pe șorțul femeiesc în satele «pădurenești» — pentru forma sa rotundă, încrețiturile panglicii pornind de la mijlocul cercului. Se mai cheamă și «ruji».
87. *Ruji* (lat. rosa, v. slav roză): vezi «roată».
88. *Sarică* (lat. pop. sarica): haină lungă din țesătură groasă de oaie albă, dată la vîltoare, cu părul scos în afară. Țesătura din care e făcută se cheamă și «strai».
89. *Sărat* (sărad; cf. neogrec siradion: găitan): ornament din șinor negru, aplicat pe clinul din părți la zeche.

90. *Scurleică* (de la adj. scurt, lat. vulg. excurtus): haină cu mineci, pentru femei căsătorite. Din postav negru sau în carouri, ornată și jos și în față cu catifea neagră pe margini. Purtată în satele ce au stat mai mult sub influența orașului, și mai ales de pătura chiabură.
91. *Sein* (săin, v. slav sinu): gri, culoarea sein indică un ton cromatic obținut prin amestec de lână albă și neagră. Termen cunoscut în toată Transilvania.
92. *Stan* (sîrb. stan, bulg. stanu): pieptul și spatele cămășii, croit la vechile piese dintr-o singură foaie (în opoziție cu « poalele »).
93. *Stobor* (v. slav stoboru): loc îngrădit ori cimitir, în satele pădurenești.
94. *Strămătură* (destrămătură, der. din lat. trama): lînică toarsă de fabrică.
95. *Strîmbuleț*: (ardelenism, diminutiv de la strîmb; lat. vulg. strambus, lat. clas. strabus): zig-zag alb de obicei, de cum-părat, aplicat la ii sau cămăși, pe pumnași și la guler.
96. *Sumnă* (*sucnă*) (v. slav sukno): rochie femeiască de sărbătoare, compusă din fustă largă și vestă fără mineci. Este o piesă specifică acum în portul femeiesc din Veneția de Jos și de Sus.
97. *Șapcă* (rus., bulg. šapka): vezi căciulă cu primblă.
98. *Știpuială* (germ. steppen): punct de broderie ce seamănă cu un lanț imitînd cusătura mașinii de cusut.
99. *Știurechi*: podoabe de argint în formă de cercei mari, legate între ele cu un lanț, care fac parte din găteala capului mire-selor la Mateiaș.
100. *Ștrafuri* (germ. streif) ardelenism: dungi formate din pînză încrețită, de-a lungul pieptului, la cămăși și ii. De origină și influență săsească.
101. *Șurț covorăsc* (germ. Schürze singular și șurță, ardelenism): Piesă nelipsită din portul femeilor. Țesute în război de casă, din lână ori lînică, cu motive diferite. Se încing cu baieră. Se cheamă « covorăsc » după modelul ales ca în covor.
102. *Țop* (germ. Zopf): un fel de șinor folosit ca decor pe căița femeilor din Cuculata, sau cu care se leagă căița sub bărbie.
103. *Umbreață* (derivat din umbră lat. umbra): dantelă cumpărată sau croșetată, ce unește foile minecii, de la gît pînă la mină, la ia femeiască sau la foile șorțurilor.
104. *Ungreanu* (derivat din Ungra): model de broderie din Mateiaș, folosit la ii.
105. *Vălitoare* (învălitoare, învelitoare, din verbul a înveli; vechi slav valiti: năframă, ștergar): piesă de port femeiesc, în gen de ștergar alb, purtată învăluit peste cap în zona Avrigului.

106. *Vătaf* (turc *vattas*): conducătorul cetei de feciori. La Mateiaș, se întâlnește adesea numele de familie «Vătavu».
107. *Veașcă, veacă* (vechi slav *vieko*): un fel de cerc de carton învelit cu pinză, la vălitoarea femeilor din Mateiaș. Femeile tinere au veașca mai îngustă, cele bătrâne mai lată.
108. *Vriste* (vechi slav *vrusta*): buchet din crenguțe cu flori artificiale.
109. *Zechea, zeghe* (lat. *setula*, lat. vulg. *secla*; din română intrat în maghiară *zeke* și în dialectul săsesc *Säcke*): suman, din pănură albă, cărămizie sau chiar neagră, asemănătoare cu frijurile sau recălul. Croi evazat, cu clini din talie, purtat mai ales în zona Rupea-Cohalm, la est de Făgăraș.
110. *Zgherdan* (gherdan; turc. *gerdan*): panglică cu pietre din sticlă (strasuri) cusute pe ea, ce se leagă pe cap de către fetele din Mateiaș când se gătesc de sărbătoare.

BIBLIOGRAFIE

1. Lucia Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în munții Apuseni*, București, 1944.
2. Nicolae Aron, *Monografia bisericilor, școlilor și reuniunile române din Făgăraș*, 1913.
3. Eugen Barbul, *Costume românești din veacul al XVIII-lea*, Cluj, 1935.
4. Tancred Bănățeanu, *Portul popular din Țara Oașului*, ESPLA, București, 1955.
5. Alexandru Bărbat, *Dezvoltarea și structura economică a Țării Oltului*, Cluj, 1938.
6. E. A. Bielz, *Neue Widerkleider- und Mahlzeiten Excesse gerichtete Synodalverordnung (1750)*, în « Transilvania » anul II, Sibiu, 1862.
7. Iuliu Bielz, *Portul sașilor din Transilvania*, ESPLA, 1956.
8. Iuliu Bielz—Cornel Irimie, *Unbekannte volkskundliche Quellen zur Geschichte der siebenbürgischen Volkstracht des XVII—XIX Jahrhunderts*, în « Forschungen zur Volks- und Landeskunde », Sibiu, 1958.
9. Geo Bogza, *Cartea Oltului*, București, 1945.
10. Nicolae Borzea, *Organizarea românilor olteni în orașul Făgăraș, din Țara Voivozilor Români*, Făgăraș, 1925.
11. Radu Bouréanu, *Prin Țara Făgărașului*, în « Îndrumătorul Cultural », anul VIII, sept. 1955, nr. 9, pp. 42—94.
12. Augustin Bunea, *Stăptinii Țării Oltului*, Academia Română, « Discursuri de recepțiune », București, 1910.
13. Vasile Caramela, *Composesoratele de foști iobagi, din Țara Oltului*, în « Sociologie românească », anul V, 1943, nr. 1—6, pag. 160—171, Buc. 1943.
14. Vasile Caramela, *Tipuri de composesorate ale foștilor boieri și grăniceri din Țara Oltului*. Cîmpulung-Muscel, 1945.
15. Boris Cazacu, *Termeni referitori la port și semnificațiile lor în cadrul relațiilor sociale*. În « Studii și cercetări lingvistice », tom. IV, 1953, pp. 99—136.
16. Gheorghe Cernea, *Floricele din jurul Cohalmului*, București, 1929.

17. Dimitrie Comşa, *Din ornamentica română*. Album artistic reprezentând 284 broderii şi ţesături. Sibiu, 1904.
18. Minerva Cosma, *Album de broderii şi ţesături româneşti*, Sibiu, J. Drotleff (fără dată).
19. Nicolae Densuşianu, *Monumente pentru istoria Ţierei Făgăraşului*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1885.
20. Nicolae Dunăre, *Portul popular din Bihor*, ESPLA, Bucureşti, 1957.
21. Gheorghe Focşa, *Ceata feciorilor din Drăguş. Contribuţii la definirea unităţilor sociale* (în manuscris).
22. Ioan Fruma, *Problema universităţii săseşti şi a instituţiei celor şapte juzi*, Sibiu, 1935.
23. Ion Frunzetti, *Motive originar naturaliste în geometrisul artei decorative*. Bucureşti, «Revista Fundaţiilor», nr. 8, august 1943, pp. 355—365.
24. Vasile Haneş, *Din Ţara Oltului*, Bucureşti, 1921.
25. Ion I. Ionică, *Dealul Mohului, Ceremonia agrară a cununiei în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1943.
26. Nicolae Iorga, *Amintiri din Ţara Oltului* (conferinţă ținută la Făgăraş), Vălenii de Munte, 1936.
27. Cornel Irimie, *Relaţiile sociale din Ţara Oltului*. Teză de doctorat, 474 pag. (manuscris, Bucureşti, 1948).
28. Cornel Irimie, *Portul popular din Ţara Oltului, zona Făgăraşului*, ESPLA, Bucureşti, 1957.
29. Cornel Irimie, *Portul popular din Ţara Oltului, zona Avrighului*, ESPLA, Bucureşti, 1957.
30. Joseph Leonhard, *Die Bewohner Siebenbürgens*, Sibiu, 1816 (manuscris, 102 file, din care 43 desene în culori, la Muzeul Brukenthal).
31. Valer Literat, *Din Ţara Oltului*, Braşov, 1938.
32. George Maior Dr., *Politica agrară la români* (cap. *O anchetă în plasa Şercăii*) Bucureşti, 1906.
33. Vasile Meruţiu, *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat*. «Evoluţia teritorială», Cluj, 1929.
34. Stefan Meteş, *Moşiile Domnilor şi boierilor din Ţările Române în Ardeal şi Ungaria*, Arad, 1925.
35. Stefan Meteş, I. *Trecutul Ţării Oltului*, II. *Trecutul satului Drăguş. Un sat din Ţara Oltului*. Edit. Inst. Social Română, Bucureşti, 1945.
36. Stefan Meteş, *Contribuţii noi la Istoria Românilor din Ţara Făgăraşului în veacul al XVII-lea*, în «Analele Academiei Române», Bucureşti, 1942.

37. Stefan Meteș, *Viața bisericească a românilor din Țara Oltului*, Sibiu, 1930.
38. Stefan Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului* (din publicațiile Arhivelor Statului din Cluj), Cluj, 1935.
39. Silvestru Moldovan, *Țara noastră*, Sibiu, 1894.
40. Ordinele Senatului din Sibiu, *De la 1701, și 1741, în legătură cu veșmintele*, în «Arhivele Statului Sibiu», în «Magistratsakt 60/1701», resp. «Magistratsprotokoll 1/1771».
41. Octavian Popa pr., *Făgărașul sub domnia muntelui*, Făgăraș, 1935.
42. Ioan Pușcariu, *Două documente privilegiate la revolta boierilor din Țara Făgărașului (1508—1510)*, București, 1910.
43. F. B. Szadetzky Dr., *Apafi Mihály fejedelem udvartartása*, Budapesta, 1911, pp. 138—140.
44. Siebenbürgische Landestrachten, *Acvarele din secolul XVIII-lea, de un pictor necunoscut*, cuprinzând 90 planșe (col. Dr. J. Bielz).
45. Siebenbürgische Nationaltrachten, *Sammlung von 39 Kostümbildern in Guaschmalerei, z.T. mit Gold gehöht, darstellend Landsleute aus Siebenbürgen und der Walachei in ihren verschiedenen Nationaltrachten* (Codex original, cuprinzând planșe, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, col. Dr. J. Bielz).
46. Constantin Stan, *Școala poporană din Făgăraș și de pe Tîrnave* (vol. I), Sibiu, 1928.
47. Iosif Schiopul, *Țările românești înainte de secolul al XV-lea — XVI-lea*, București, 1945.
48. Horia Teculescu, *Pe Murăș și pe Tîrnave. Flori înrouate. Doine și strigături*, Sighișoara, 1929.
49. Ioan Turcu, *Excursiuni pe munții țerei Bîrsei și ai Făgărașului... Descrieri întregite, cu schițe istorice despre castelele din Țara Făgărașului*, Brașov, 1898.
50. *Colecția de modele de broderii pe pînză a Muzeului Brukenthal din Sibiu*, în special cele înregistrate sub nr. 4343—4549.

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

În text

1. Peisaj de muncă specific Țării Oltului: la scos cartofii.
2. Vedere din satul Comăna de Sus.
3. Casă de tip vechi, din lemn, de la Cuciulata.
4. În port de toate zilele, la lucru, în satul Fîntîna.
5. Copii mici din Mateiaș, în port de iarnă, în jurul anului 1938.
6. Bătrînă din Mateiaș, cu ie cu pumnași întorși, brobodelnic, bundă crăpată și șurț alb, în cimitir, lîngă o cruce veche de lemn frumos sculptată.
7. Piese din portul copiilor mici de la Mateiaș: *I.* Căiță de băiat, din cinci tăblițe. *II.* Căiță de fetiță, din trei tăblițe. *III.* Rochița copiilor pînă la 4 ani.
8. Cămașă bătrînească cu mîneacă largă, din Mateiaș: *A.* stanul, *B.* mînecele, *C.* băgătura mînecelor, *D.* cei 4 clini din părți, *E.* pava.
9. Piese din costumul bărbătesc de la Mateiaș, lucrate din pănură: *I.* Cioareci din pănură albă cu puii pe cusătura dintre tur și clin: *A.* turul, *B.* turul mic, *C.* cracii, *D.* clinii. *II.* Clicin din pănură seină: *A.* stanul, *B.* mînecele, *C.* brațele (clinii din față), *D.* pava, *E.* clinii.
10. Zeche din Bogata Olteană, lucrată din pănură seină, cu nasturi și cheutori de lînă, garnisită pe clini cu « sărat » (șinor de lînă): *A.* stanul, *B.* mînecele, *C.* brațele, *D.* clinii mari, *E.* clinii mici, *F.* pavele.
11. Ie bătrînească din zona Pădurenilor cu pumnișori și fodori întorși, din Bogata Olteană: *A.* ciupagele din față, *B.* ciupagul din spate, *C.* mînecele, *D.* băgătura mînecelor, *E.* petecuț, *F.* pavă, *G.* foile drepte ale poalelor, *H.* cei patru clini de la poale, *I.* gulerul.
12. Ie de fată, din zona Pădurenilor cu fodori, din Mateiaș: *A.* ciupagul din față (din două foi), *B.* ciupagul din spate, *C.* mînecele, *D.* băgătura mînecelor, *E.* obîncul cusut peste cute, *F.* pavă, *G.* petecuț, *H.* foile drepte de la poale, *I.* cei patru clini de la poale.

13. *Ie veche* din Cuciulata: *A.* ciupagul din două foi, *B.* mînecele ţesute în spetează, *C.* băgătura mîneclor, *D.* pava, *E.* pumnaşii, *F.* fodorii, *G.* poalele din patru foi drepte.

14. *Clicin femeiesc* din Cuciulata, din pănură albă, garnisit cu şinor negru şi brodat la mîneci cu roşu şi verde: *A.* stanul, *B.* mînecele, *C.* braţele (clinii din faţă), *D.* pava, *E.* clinii.

15. *Bătrînă* din Cuciulata, cu pomeselnec şi căiţă cu «rieţe» negre, purtînd peste umeri recălul alb cu găetane negre aplicate.

16. *Piese de lină* din costumul bărbătesc de la Cuciulata: *I.* Cioareci fără clini la craci: *A.* turul, *B.* turul mic, *C.* cracii. *II.* Sarica albă făcută din strai cu părul scos: *A.* stanul, *B.* mînecele, *C.* gulerul, *D.* năditura din faţă.

17. *Cojocari* din Veneţia de Jos, lucrînd.

18. *Ie de fată* din Veneţia de Jos, cu mînecele din gît: *A.* mînecele (o foaie şi jumătate) ţesute cu model în iţişoare, *B.* ciupagul din faţă cu model ţesut, *C.* ciupagul din spate, *D.* băgătura la mînecă, *E.* brăţarea, *F.* pava, *G.* băgăturile la ciupag, *II.* petecuţ, *I.* poalele din patru foi drepte.

19. *Ie* din Veneţia de Jos, cu mîneca din umăr, cu borz şi buşte: *A.* ciupagule din două foi, *B.* mînecele ţesute cu coscă, *C.* băgătura mîneclor, *D.* fodorii, *E.* pumnişorii, *F.* pava, *G.* poalele din patru foi drepte, *H.* borzul, *I.* oblîncul.

20. *Piesă garnisită cu blană*, din portul femeilor din Veneţia de Jos: ispasul din catifea, garnisit cu picioare de ied: *A.* părţile, *B.* spatele, *C.* flinticul, *D.* umărul.

21. *Piesă garnisită cu blană*, din portul femeilor din Veneţia de Jos: scurteica din postav închis, garnisită cu blană de miel negru şi cu barşon la tivul din jos: *A.* stanul dintr-o foaie, *B.* mînecele, *C.* clinii din piept.

22. *Tînră fată* ajutată la gătit de o femeie din Veneţia de Jos, ce poartă — peste părul cu fişioni — cîrpă înflorată, apoi ispas peste ie şi şurţ înflorat pus pe androc.

23. *Piese din portul bărbătesc* din Veneţia de Jos: *I.* Cămaşă feciorească cu «piept», pumnaşi şi buşte: *A.* stanul din două foi, *B.* mînecele, *C.* băgătura la mîneci, *D.* pava, *E.* pumnişorii, *F.* gulerul, *G.* broscuţa de lingă gît. *II.* Cioarecii cu turul terminat în două colţuri şi fără clini la craci: *A.* turul, *B.* cracii.

În afara textului

24. *Grup de feciori şi fete* din Mateiaş în port de sărbătoare, vara.

25. *Femeie* din Mateiaş cu părul pieptănat «nevesteşte» în cosiţe groase ce înconjoară urechile, cu ie cu alţiţă peste umeri şi cu basma neagră legată la ceafă.

26. Două fete din Mateiaș, cu părul pieptănat « în cunună », cu ii cu fodor mari și crătințe cu vârgi roșii.

27. Patru feciori din Mateiaș, în port de vară, mergând pe ulița satului, cu darul ce se duce duminică dimineața, la nuntă.

28. Bătrîn din Mateiaș cu pălărie, cîrpă la gît, pieptar înfundat și cîlcin maroniu de tip vechi.

29. Fată din Mateiaș cu ie cu alțițe peste cot și gătită la cap cu creață, zgherdan, salbă și mărgel.

30. Trei feciori din Mateiaș în port de ceață, iarna cu șapcă (căciulă cu veacă), cîrpă la gît, bundă înfundată peste cămașă, cioareci cu manșete largi și bubou alb lung și cu părul scos afară. Cel din mijloc, ca vătuf, ține plosca de lemn cu rachiu, în mînă.

31. Femeie tînăra din Mateiaș cu copil mic în brațe, la care se observă căița, ia și rochița.

32. Femeie tînăra cu vâlitoare pe cap, melișînd.

33. Două femei bătrîne din Bogata Olteană cu cîrpe negre, una cu bundă crepată și alta cu frijuri scurte, ambele cu șurțe de culoare lăchisă peste androc.

34. Bătrîni din Bogata Olteană în port de sărbătoare.

35. Bătrîni din Bogata Olteană, mergînd pe uliță, văzuți din spate, cu zechile cu cîini purtate pe umeri.

36. Un fecior și o fată s-au întîlnit la nuntă la Dopca.

37. Femeie tînăra din Cuciulata, la care se observă bine găteala capului (cu părul « în freze » și cu pomeselnecul cu veacă) și cu ornamentele de pe mîneca ici.

38. Mirii și nașii, la nunta din Dopca din 28 mai 1957, în portul de ceremonie.

39. Trei femei tinere din Cuciulata, în port de sărbătoare specific locului.

40. Bărbat din Cuciulata cu cămașă cu pumnași.

41. Pereche tînăra din Comăna de Jos, ambii cu pieptare de tip făgărășenesc.

42. Bătrînă din Comăna de Jos cu căiță și pomeselnecl învelit pe sub bărbie.

43. Femeie tînăra din Veneția de Jos în port de sărbătoare, cu căiță și pomeselnecl purtat roată peste cap, ie și două șurțuri peste androc.

44. Fete și neveste tinere, feciori și bărbați, din Veneția de Jos, în costume de sărbătoare.

45. Găteala capului (cu căiță cu concii și părul făcut « fișioni ») la o femeie tînăra din Veneția de Jos.

46. Copii de vîrstă școlară, din Grid.

47. Tinăr din Veneția de Jos cu pieptar.
48. Nevastă tinăra gătită de sărbătoare, din Grid.
49. Bătrână din Grid, cu căiță și pomeselnecul făcut pe sub bărbie, ie cu alesături în alb și pieptar făgărășenesc infundat.
50. Două bătrâne din Grid, cu căiță și cu pomeselnecul făcut veacă, crătință neagră la spate și șurț « covorăse » cu dungi verticale alese în război.

Planșe în culori

- I. Femeie tinăra din Mateiaș
- II. Miri din Mateiaș
- III. Modele de broderii din Mateiaș
- IV. Tinere din Cuciulata
- V. Pieptar din Veneția de Jos

CUPRINS

Cuvînt înainte	5
Țara Oltului și zona Perșanilor	6
Portul popular dintre Olt și munții Perșani	10
1. Portul « pădurenilor »	12
2. Portul « oltenilor »	29
Concluzii despre portul Țării Oltului în general și despre valoarea socială și artistică a portului din zona Perșanilor în special	45
Glosar	83
Bibliografie	93
Lista ilustrațiilor	97

ÎN COLECȚIA «CAIETE DE ARTĂ POPULARĂ»,

au apărut:

T. Bănățeanu

PORTUL POPULAR DIN ȚARA OĂȘULUI

C. Irimie

PORTUL POPULAR DIN ȚARA OLTULUI — ZONA AVRIG

Florea Florescu

PORTUL POPULAR DIN MOLDOVA DE NORD

I. Bielz

PORTUL POPULAR AL SAȘILOR DIN TRANSILVANIA

Florea Florescu

PORTUL POPULAR DIN MUȘCEL

N. Dunăre

PORTUL POPULAR DIN BIHOR

C. Irimie

PORTUL POPULAR DIN ȚARA OLTULUI — ZONA FĂGĂRAȘ

N. Dunăre și M. Focșa

PORTUL BUCIUMANILOR DIN MUNȚII APUSENI

Jenő Nagy

PORTUL POPULAR MAGHIAR DIN TRASCĂU

Romulus Vuia

PORTUL POPULAR AL PĂDURENILOR

Jenő Nagy

PORTUL POPULAR MAGHIAR DIN ȚINUTUL CALATEI

Szentimrei Judith

SCOARȚE SECUIEȘTI

Responsabil de carte: M. Epure.
Tehnoredactor: S. Malcaș,
Corector: E. Petrescu.

*Dat la cules 29.04.58. Bun de tipar 20.10.58. Tiraj 4.150 ex.
Hîrtie cretată de 120 gr. m². Ft. 70×100/16. Coli ed. 7,42. Coli
de tipar 6,5. Ediția I. Comanda 3972. Planșe policromii 5.
A. nr. 0416. Pentru bibliotecile mici indicile de clasificare 74/76.*

Tiparul executat sub com. Nr. 546 la Întreprinderea
Poligrafică nr. 4, Calea Șerban Vodă 133, București — R.P.R.

